

Tanker etter terroren

Den grusomme terrorhandlingen fredag 22. juli 2011 rammet ikke bare Norge hardt og brutalt, men rystet hele Norden og vekket avsky verden over. Den fryktelige tragedien dominerte mediernes sendeflate og spalteplass i alle verdensdeler, og kondolansene kom fra en rekke statsledere. Vi ble alle dypt berørt, selv om mange av oss ikke kjente noen av dem som ble personlig rammet av tragedien.

En politisk motivert terrorhandling av et slikt omfang utført av en etnisk norsk ungdom syntes både uvirkelig og utenkelig. Terroristens omtale av seg selv som "konservativ" (politisk) og "kristen" (religiøs) på facebookprofilen sin, skapte raskt en mediemyte om en høyreekstrem kristenfundamentalist. Spørsmålet om den ideologiske motiveringen var dermed påtrengende, og kommentatorer som Øyvind Strømme, Bjørn-Are Davidsen og Arne Fjeldstad var tidlig ute med viktige klargjøring. Ikke minst bør sistnevntes artikkel, med den talende tittelen "Massacre born of ideology or faith?", nevnes.¹

Felles for disse kommentatorenes analyse av den norske terroristens oppsiktsvekkende manifest, er konstateringen av at gjerningsmannen hverken har noen gjenkjennbar kristen teologi eller noe personlig forhold til kristen tro. Derimot bruker han begrepet "kristen" som en problematisk kulturmarkør for "det norske" og "det europeiske", og dermed i sterk kontrast til det multikulturelle samfunn.

Terroristens overbevisning står i dramatisk motsetning til et klassisk kristent perspektiv som vektlegger verdien av etnisk og kulturelt mangfold, både når det gjelder samfunn og menighet. I skrivende stund befinner jeg meg i London, der dette perspektivet på en tydelig måte synliggjøres i mottoet for den kjente anglikanske menigheten All Souls Church²: "Growing an international community to

Theofilos

Utgivare:

Damaris Norge,
Servisboks 410, 4604 Kristiansand, Norge

Adress:

Sverige: Theofilos, CredoAkademin, Rehnsgatan 20,
113 57 Stockholm
Norge: Theofilos, Damaris Norge, Mediehøgskolen
Gimlekollen, Postboks 410 Lundsiden,
4604 Kristiansand, Norge

www.theofilos.no

Redaksjon: red@theofilos.no

Prenumeration: post@theofilos.no

Ansvarig utgivare:

Stefan Gustavsson

Huvudredaktör:

Lars Dahle

Redaksjon:

Stefan Lindholm, Eivind Algrøy och
Margunn Serigstad Dahle

Utgivning:

Tidskriften utkommer med 4 nr per år.

Prenumeration per år:

Sverige: (svenska kr)

295 kr, Student 195 kr, stödprenumeration 500 kr

Norge (norska kr):

295 kr, Student 195 kr, stödprenumeration 500 kr

Övriga Europa 325 svenska kr

Sverige: betala till plusgiro 154 79 93-4

Norge: Bestill via epost, eller brev med navn,
adresse och evt epostadresse! Faktura sendes.

Produktion:

Textorama, Box 427, 573 25 Tranås, Sverige

reach a multicultural society for Christ”.

Når jeg her deler noen tanker etter terroren, skjer det i dyp respekt for de pårørende og med dyp erkjennelse av at vi i møte med slike tragedier kun forstår stykkevis og delt. Noen av terrorhandlingens mange anliggender – på ulike nivåer – bør imidlertid løftes fram i vår sammenheng.

Den 22. juli rykket terroren for alvor inn i vår hverdag i Norge og Norden, med alle de utfordringer dette medfører for demokrati, rettssikkerhet og sikkerhetspolitikk. Her er mange krevende etiske dilemmaer for både myndigheter, medier og hver av oss som enkeltpersoner. Det faktum at den norske statsministeren, sammen med hele det politiske liv i Norge, umiddelbart slo fast at terroren måtte møtes med “mer demokrati og mer åpenhet”, vakte stor respekt verden over.

22. juli-terroren reiste altså nye og krevende problemstillinger for Norge og Norden på samfunnsnivået. Men samtidig minte terrorhandlingene oss om det tragiske faktum at mange av våre medmennesker i en rekke ulike land til daglig lever med lidelse, terror og død som svært utfordrende realitet. Årsakene er mange og sammensatte, men ofte er religiøs tilhørighet et viktig element. Et forsiktig anslag er at rundt 150 000 kristne blir drept på grunn av sin tro, hvert år.

Den store oppmerksomheten og varme omsorgen Norge ble møtt med fra mennesker verden over etter 22. juli, er et tydelig vitnesbyrd om globalt fellesskap – og står i sterk kontrast til terroristens isolasjon. Det ble nemlig tidlig klart at gjerningsmannen hadde trukket seg unna sosialt fellesskap i lengre tid.

Behovet for menneskelig fellesskap som korrigerende og veiledende instans for oss alle, ble fremhevet av den kjente norske presten og forfatteren Per Arne Dahl i en tankevekkende artikkel i *Aftenposten* en uke etter 22. juli, og som vi har gleden av å ha på trykk i dette nummeret.

Dette grunnleggende menneskelige behovet for sunt og sant fellesskap er også et sentralt anliggende hos L'Abri-bevegelsen, som står i fokus både i dette og i neste nummer av *Theofilos*. Som den engelske 1600-tallsforfatteren John Donne fremhever: “No man is an island”...

1. <<http://www.themediaproject.org/article/norway-massacre-born-ideology-or-belief>>

2. Denne menigheten er på en særlig måte knyttet til John R. W. Stott og hans omfattende internasjonale arbeid som prest, forfatter og misjonsleder.

Margunn Serigstad Dahle
Redaksjonsmedlem

I dette nummer...

Som første artikkel ut i vårt L'Abri-fokus har Lars Dahle skrevet et personlig portrett av Francis A. Schaeffer, L'Abri's fascinerende grunnlegger. Dahle er rektor ved Mediehøgskolen Gimlekollen, styreleder i Damaris Norge AS og har god og nær innsikt i så vel Schaeffers tanker som de innvendinger de har møtt opp gjennom tiden.

I en naturlig fortsettelse presenterer vi så første halvdel av Schaeffers foredrag *Two Contents: Two Realities* som han holdt ved den første, store Lausanne-kongressen for verdensevangelisering i 1974. Denne delen av foredraget legger vekt på å forklare det Schaeffer kaller "to innhold" ("Two Contents"), og som hjelper oss til å forstå både forskjellen og sammenhengen mellom Guds Ord og de ulike populærkulturelle tekster vi møter i samtiden. Schaeffers tenkning er svært nyttig for alle som vil ha hjelp til å tenke mer sammenhengende rundt den kristne tros forhold til virkeligheten.

Videre kan vi by på første del av foredraget *The Lordship of Christ Over All of Life*, av L'Abri-lærer Dick Keyes. Denne første halvdel handler om *bredden* eller *omfanget* av Kristi Herredømme, og gir en nyttig analyse av den religiøse tradisjon som har skapt et skille mellom det hellige og det sekulære (Sacred/Secular-divide) i mange kristnes tankesett. Keyes peker på det ubibelske i en slik tankegang, og skriver utfordrende om hva det faktisk betyr at Kristus er Herre over hele livet.

Robb Ludwig er arbeider ved L'Abri Holland og bidrar i dette nummeret med en artikkel om ondskapens problem knyttet opp til Zimbardos *The Lucifer Effect* (2008). Med utgangspunkt i Zimbardos nye bok om det omstridte eksperimentet fra Stanford Prison i 1971 vurderer Ludwig Zimbardos egne konklusjoner av menneskets potensial for ondskap. Zimbardo begrenses av sin utelukkende materialistiske forståelse av mennesket, ifølge Ludwig. Samtidig som han anbefaler Zimbardos bok, kritiserer han altså forfatterens og andres lettvinne tilnærming til ondskapens problem.

Ellers må vi nevne Per Landgrens utførlige omtale av Alistar McGraths *Darwin and the Divine*. Landgren er Fil.dr og gjesteforsker ved Oxford University. Vi presenterer også et innblikk i storfilmene *The Tree of Life*, ved Jan Ingar Grindheim, som er mastergradsstudent og til daglig arbeider ved Bergen International Film Festival.

La oss bekjenne forsakelsen og troen!

Det er akkurat en uke¹ siden vår nasjons lengste fredag i nyere tid. Denne artikkelen handler om fellesskapet som vern mot det onde, og hvordan ensomheten kan gi næring til ondskap.

Bekjente av Anders Behring Breivik forteller at han mer og mer har trukket seg unna fellesskap med familie og venner de 9 siste årene, antagelig for å ikke bli forstyrret i sitt livs vanvittige prosjekt. Vi får glimt av en mann som i sin ensomhet har forberedt døden i detalj, slik synden og ondskaper ofte får best vekstmuligheter i menneskelig ensomhet der en er avsondret fra den korreksjon og motstand som fellesskapet representerer.

Det er tynne vegger mellom liv og død, mellom ondskap og godhet. Som individualister er vi sårbare, og vi blir lett offer for ondskaper. Og motsatt er vi som del av et fellesskap ikke bare underlagt egen lyst, men også medmenneskers vurdering og dømmekraft; noe vi alle trenger for å ikke fare vill.

I en meget leseverdig artikkel i *A-Magasinet* i september 2009 om ondskaper som kommer snikende, sier den amerikanske, anerkjente psykologen Philip George Zimbardo: "Djevelen er en smarting. Han boltrer seg på sidelinjen, klar til å lure seg inn i livet ditt. Ett ubevisst valg, og du kan ha tatt det første skrittet mot ondskap. Ett skritt som gradvis forsøker å flytte din moralske grense".

I følge Zimbardo utføres det meste av ondskaper i verden av vanlige mennesker som krysser grensen for godt og vondt uten at de gjør det mulig for omgivelsene å gi en ansvarliggjøring og konfrontasjon som kan endre planene. Og Zimbardo er forskrekket over hvor lett det er for oss mennesker å bli forført.

En mulig definisjon på fristelse er det livsfarlige møtet mellom faktiske muligheter og menneskelig ondskap. Menneskets evne til ondskap synes ubegrenset. Stilt overfor denne virkeligheten, er det livsnødvendig å bevisstgjøre de gode verdiene som har preget vår kultur og bygget vår nasjon. Av disse verdiene er menneskeverd, åpenhet og toleranse. Men om ikke disse følges av et mot til å stanse ondskap, kan det gode bli det bestes fiende.

I denne sorgtunge uken i Norge, har flere journalister spurt meg om hvor lang tid det tar før vi er tilbake i det normale. Mitt svar har vært at vi ikke skal tilbake til det gamle og tilsynelatende normale. Vi skal, som nasjon, ta vare på de mange, gode verdiene som er nedlastet og integrert i vår kultur. Men vi gjør ikke klokt i å fortsette å fnyse av kirkens tale om ondskap, og det er ikke til gagn for oss å le av kirkens trang til å forsake djevelen og alle hans gjerninger og alt hans vesen.

Vi skal ikke tilbake til latterliggjøringen av ondskaper. Vi skal fremover mot en tydeligere bevissthet om at det finnes to makter i tilværelsen, godt og ondt.

Philip Zimbardo tror ikke mennesker flest er i ferd med å bli ondere, men

mener det er på høy tid at vi trener oss på å forstå og gjenkjenne ondskapen i oss og mellom oss. Treningen går ut på at vi etablerer en indre alarm som slår ut når grenser overskrides og når noe som er helt feil blir normalisert og bagatellisert. Zimbardo avslutter med et memento, som også er en velplassert utfordring til oss en uke etter de blodige terroraksjoner i Oslo og på Utøya. Det er tid for å bruke kunnskapen om hvordan tilsynelatende gode mennesker, uten plett og lyte på rullebladet kan bli utøvere av ondskap i sitt innbitte håp om å bli helter og gjøre seg bemerket. Ja, det handler om at vi på en ny måte blir oss bevisste på å ha et oppmerksomt øye til mennesker som åpenbart isolerer seg fra stadig flere over tid og som dermed avsetter fellesskapet som deres vern med dets motstand, klarsyn og godhet.

Uttrykket "ensom ulv" er i så måte en presis beskrivelse av den ondskapen som trives best når den får utvikle seg med megalomane storhetstanker som kilde for livets mål. Og den som ikke er i et forpliktende felleskap står ikke bare i fare for å bli forført av andres ideer, men også av egen villfarelse, ofte i kombinasjon med patologiske trekk. Det er, sånn sett, så farlig å leve at vi alle trenger det vern som et felleskap innebærer. Isolasjon og selvbestemt ensomhet betyr dermed å begi seg inn i en risikosone som både er farlig for enkeltmennesker, familier og landet.

Derfor er det nå tid for å praktisere og trene på å være i et felleskap der det både finnes godhet og sannhet. Det er tid for å øve seg på klarhet og involverende konfrontasjon, så djevelen kan forsakes, eller i det minste begrenses i sin destruksjon. Livets alvor er at vi som kvinner og menn, har et ansvar for alt vi vet og oppdager. Det er en menneskeplikt å bry seg. Ja, det er tid for å praktisere!

Kirurgen har sin skalpell. Juristen sine Norske Lover og snekkeren sin hammer. Som kristne har vi foldede hender, vi har livets ord i dødens verden. Vi har vin, brød, olje og dåpsvann. Vi har syndsbejelse og absolsjon. Ja, vi har også de gode eksempler og forbilder, som de unge idealistene på Utøya som ble henrettet av en kynisk, ensom ulv på ville veier. Nå er det tid for å praktisere godhetens gjenskapermakt og la sannhetens ord og nådens nyskapelse få tilstrekkelig plass. Da kan vi lære av hverandre, og vi kan lære av Han som har vist at kjærlighetens makt er sterkere enn både ondskapens og dødens brutalitet.

Fotnoter

1. Denne artikkelen stod på trykk i den norske avisen *Aftenposten* en uke etter 22.juli-tragedien.

Per Arne Dahl

Prest i Stortinget og i Trefoldighetskirken

Et personlig portrett av Francis A. Schaeffer som apologet

Francis Schaeffer (1912-1984) var en av de mest innflytelsesrike kristne apologetene i siste halvdel av 1900-tallet. Selv om jeg aldri møtte Schaeffer, er jeg sterkt preget av hans apologetiske tenkning. I denne artikkelen tegner jeg et portrett av Schaeffer som apologet, med vekt på personlige impulser, prinsipielle inntrykk og praktisk inspirasjon.

Innflytelsesrik apologet¹

Det amerikanske ekteparet Francis og Edith Schaeffer kom til Europa som misjonærer på slutten av 1940-tallet. De bosatte seg i Sveits, der L'Abri (som betyr "ly" eller "tilflukt") ble grunnlagt i 1955. Fra den beskjedne begynnelsen i de sveitsiske alpene og frem til dagens internasjonale nettverk, har de mange åpne hjemmene i L'Abri Fellowship fått være en tilflukt for spørrende kristne og søkende ikke-kristne.²

Den viktigste arenaen for Francis Schaeffer var den personlige dialogen, enten dette skjedde på tomannshånd eller i åpne diskusjoner. Dessuten ble hans engasjerende tanker formidlet via mange foredrag på L'Abri og ulike konferanser verden over, samt gjennom en lang rekke innflytelsesrike bøker og to kjente filmserier. Alle disse bidragene er fortsatt lett tilgjengelige for interesserte.³

Med L'Abri som institusjonell base, preget Schaeffers apologetiske tilnærming en hel generasjon yngre kristne ledere både i Europa og USA. Selv kristne ledere og tenkere som senere tok avstand fra sentrale deler av Schaeffers teologi, kulturanalyse eller livssynskritikk, har som regel måttet innrømme sin avhengighet av ham som inspirator.⁴

De siste par årene har Schaeffer blitt gjenstand for fornyet offentlig oppmerksomhet, særlig i USA. Dette har særlig sin grunn i sønnen Frank Schaeffers kontroversielle bøker om sine foreldre. Det er verdt å merke seg at den kjente forfatteren Os Guinness, som i flere år arbeidet på L'Abri og bodde hjemme hos Schaeffer, med styrke har tilbakevist

sønnens negative karakteristikk av sin far. Denne amerikanske debatten, som særlig fokuserer på Schaeffers politiske engasjement i de siste årene av hans liv, fikk nedslag i norske medier i august i år, gjennom en større reportasje i avisen *Vårt Land* med påfølgende intense nettdebatt.⁵

Impulser fra Schaeffers apologetikk

Selv møtte jeg Schaeffers engasjerende tanker allerede under gymnas-tiden i Uppsala. Dette skjedde gjennom lesing av flere av hans mest sentrale bøker, men også gjennom møtet med Per Staffan Johansson som var leder for Nordiska L'Abri i en årrekke. Johansson hadde oversatt *The God Who Is There* til svensk (*Den Gud som finns till*), en sentral bok i Schaeffers forfatterskap som fikk stor betydning for min del. Her åpnet det seg simpelthen en ny verden for meg med mange viktige apologetiske impulser. Følgende sentrale tanker er naturlig å fokusere på her:

"In space and time": Jeg hadde vokst opp i en inderlig luthersk-roseniansk fromhetstradisjon, sterkt preget av den objektive dimensjonen i kristen tro. Det ble lagt stor vekt på Bibelens autoritet, Jesu stedfortredende forsoningsverk og rettferdiggjørelsen. Det var derfor klart for meg at grunnlaget for min frelse lå utenfor meg selv, noe som ga holdepunkt for frelsesvisshet. Men denne vissheten ga meg ikke en tilstrekkelig tankemessig forklaring på hvorfor akkurat kristen tro er sann.

Her kom Schaeffers vektlegging av at Gud ifølge Bibelen faktisk hadde handlet i tid og rom ("in time and space") inn som et viktig supplerende og korrigerende perspektiv for meg. Dette gjaldt forståelsen av skapelsen og syndefallet (noe som ikke utelukket bruk av symbolspråk i 1. Mosebok, se særlig *Genesis in Space and Time*), så vel som forståelsen av Jesu død og oppstandelse.

Den Gud som finns till: Som regel ble Guds eksistens og åpenbaring forutsatt i de kristne sammenhenger som jeg var en del av som barn og ungdom, uavhengig av sekulær kritikk og andre religiøse livssyn. Møtet med religionsundervisningens sekulære religionskritikk var utfordrende, men her viste det seg at lesing av Schaeffer skulle gi meg både mot og frimodighet. Schaeffer vektla sterkt at det gir mening tankemessig både å fastholde at Gud er til og at han ikke er taus (*He Is There and He Is Not Silent*).

Kristen tro, slik vi møter den i Bibelen, svarer på menneskets dypeste

“For Schaeffer er det klassisk kristen tro som på en unik måte favner hele virkeligheten, mens mye av det vi møter i vår historie og samtid faktisk er en flukt fra fornuften.”

eksistensielle spørsmål. Her skiller klassisk kristen tro seg ut som troverdig, fastholder Schaeffer, til forskjell fra eksempelvis sekulær eksistensialisme og moderne liberal teologi.

Samtiden som et toetasjes hus: Gjennom lesing av Schaeffer, ble min tidlige interesse for historie stadig mer erstattet av en dyp fascinasjon for de store idéhistoriske perspektivene. De dristige sammenhengene som Schaeffer skisserte, var stimulerende og opplevdes der og da på mange måter som klargjørende. Her møtte jeg også hans perspektivrike analyse av både Vestens kulturhistorie og vår vestlige samtid som et toetasjes hus:

Overetasjen er den personlige og private delen av virkeligheten, der vi finner religion, verdier, moral og estetikk... Underetasjen er den rasjonelle og offentlige delen av virkeligheten... Man opplever det som en utfordring at hvis vi lar alt handle om underetasjen, forsvinner høyere mening og verdier. Hvis overetasjen tar over, opplever mange tilsvarende at vitenskap og objektivitet forsvinner, slik vi kan si tendenser til i New Age og postmodernisme.”⁶

For Schaeffer er det klassisk kristen tro som på en unik måte favner hele virkeligheten, mens mye av det vi møter i vår historie og samtid faktisk er en flukt fra fornuften (*Escape from reason*). Denne fastholdelsen av kristen tro som rasjonell (uten å havne i rasjonalisme) er et tydelig og tankevekkende særpreg i Schaeffers apologetikk.

Art & The Bible: Jeg vokste opp uten et aktivt forhold til klassiske kulturelle og populærkulturelle uttrykk. Dette gjaldt i særlig grad musikk og film, men til en viss grad også litteratur. Igjen så åpnet Schaeffer nye perspektiver og tilnærminger for meg, dels i sine idéhistoriske analyser, dels i sin kulturkritikk av samtidens kunstnere, men ikke minst gjennom det lille men viktige heftet *Art & the Bible* (1973). Her vektlegger Schaeffer

fire grunnleggende kriterier som bør være med når et kunstverk, og dermed film, skal vurderes estetisk og etisk: a) Hvor godt brukes de kunstneriske virkemidlene? b) Er kunstverket gyldig som et ærlig uttrykk for kunstneren og hans/hennes livssyn? c) Hva slags livssyn formidles – i rammen av kunstnerens totale produksjon? d) Hvor godt integreres intellektuelt innhold og kunstnerisk form? ⁷

Denne tilnærmingen synes svært fruktbar og har ikke minst vært en sentral inspirasjonskilde for arbeidet de siste årene på Mediehøgskolen Gimlekollen og i Damaris Norge med livssynsanalyse og livssynskritikk av film.⁸

Inntrykk av Schaeffer som apologet

Det har vært gjort mange forsøk på å plassere Schaeffer som apologet innenfor en spesiell tradisjon og tilnæringsmåte. Hans flittige bruk av begrepet “presuppositions” kan umiddelbart gi et inntrykk at han representerer skoleretningen “presuppositionalism”, men dette viser seg å være en forhastet konklusjon.

Den grundigste og mest balanserte analysen av Schaeffer som apologet finner vi hos Gordon R. Lewis.⁹ Her presenteres Schaeffer som tydelig representant for “the verificational method”, dvs. en tilnæringsmåte som tar utgangspunkt i foreløpige hypoteser som så kan bekreftes i møte med data:

For Schaeffer hviler ikke troens grunnlag på induksjon fra empiriske data alene, eller på forutsetninger alene. Troen på Bibelens Gud støttes av en høy grad av sannsynlighet fordi det er mange parallelle og kompletterende bevisgrunner. ¹⁰

Denne prinsipielle analysen bør suppleres med følgende praktisk rettede utsagn fra Schaeffer om apologetikk, i et portrettintervju med Colin Duriez:

Jeg er bare interessert i en apologetikk som leder i to retninger. Den ene er å lede mennesker til Kristus. Den andre er at de, etter at de er blitt kristne, anerkjenner Kristus som Herre i hele livet.¹¹

Inspirasjon fra Schaeffers apologetiske arv

Arven fra Francis Schaeffer som apologet synes stadig like aktuell og kan oppsummeres i stikkordene “to innhold og to virkeligheter” (*Two Contents, Two Realities*). Dette var da også tittelen på Schaeffers viktige foredrag ved den første, store Lausannekongressen for verdensevangelisering i 1974.¹²

Sunn bibelsk lære var her “det første innholdet”. Schaeffer bekjente frimodig Bibelens budskap som sant i møte med ethvert annet religiøst og sekulært livssyn. Bibelen er Guds pålitelige ord. Skriften alene er den avgjørende norm i alle spørsmål om tro og liv. Alt Bibelen slår fast som sant, er dermed bindende for Kristi kirke. I en etterkristen kultursituasjon trenger vi å minne hverandre på at det kun er i Guds Sannhet at vi kan finne en virkelig tilflukt for livet og for evigheten.

Som kristne er vi kalt til å gi *ærlige svar på ærlige spørsmål*. Dette var “det andre innholdet”. Ifølge kristen tro, er vi kalt til å være medvandrere som virkelig lytter til hva vår neste egentlig spør om, før vi prøver å gi svar. Schaeffer oppfordrer derfor til innlevelse i samtiden, til å lære samtidens brennende spørsmål å kjenne. Derfor var han også levende opptatt av samtidskulturen, ikke minst av skjønnlitteratur, film og kunst. Schaeffer var altså kulturåpen, men enda viktigere: Han var åpen i møte med andre menneskers spørsmål, gleder og smerter.

Sann åndelighet skal prege oss kristne. Dette kaller Schaeffer “den første virkeligheten”. I møte med opplevelsen av åndelig fattigdom, både i det kristne fellesskapet og i våre egne liv, kaller Gud oss til igjen å oppdage betydningen av Kristi frelsesverk og Den Hellige Ånds nærvær. Dette bærer oss gjennom hvert øyeblikk i våre liv og angår samtidig alle sider av vårt liv.

Videre la Schaeffer vekt på *skjønnheten i menneskelige relasjoner*, det han kalte “den andre virkeligheten”. Siden kristen tro er sann, skulle den nemlig føre til at vi behandler andre mennesker med dyp respekt. Det er jo et faktum at vi alle er skapt som unikt verdifulle i Guds eget bilde. Men viser dette igjen i måten vi behandler andre mennesker på, både i hverdagens mange møtepunkt og i våre dypere relasjoner?

Denne apologetiske arven fra Schaeffer kan videreføres på mange måter. I *Theofilos* – og i Damaris Norge – er vi opptatt av å vise respekt for Bibelens tekster som Guds forpliktende ord, samtidig som vi vil lytte til viktige samtidstekster med respekt, innlevelse og en sunn kritisk sans. I likhet med Schaeffer, ønsker vi å bekrefte det sanne, det gode og det skjønne i samtidskulturen - og å avdekke og avsløre det motsatte. Schaeffer utfordrer hver enkelt av oss til å ta på ramme alvor at kristen tro er sannheten, og dermed den eneste virkelige tilflukt, også i en etter-kristen tid.

Innsiktsfulle avtakere etter Schaeffer

Schaeffers apologetiske arv videreføres selvsagt på en tradisjonsrik måte gjennom hele *L'Abri*bevegelsens virksomhet. Allikevel er det grunn til å fremheve to forfattere som på en særlig kreativ måte ivaretar arven fra Schaeffer, nemlig *L'Abri*læreren Dick Keyes og religionssosiologen Os Guinness. Begges forfatterskap anbefales varmt.¹³

Begge disse forfatterne har også en sunn kritisk avstand til Schaeffers konsepter, formuleringer og analyser, samtidig som de tydelig både verdsetter, viderefører og fornyer arven. Det er naturlig å avrunde dette portrettet av Francis Schaeffer som apologet med følgende tankevekkende sitat fra Os Guinness fra et intervju i forbindelse med 25-årsmarkeringen av Schaeffers dødsdag:

Selv om han var en fremragende tenker, med en sjelden evne til å se sammenhenger og sakers betydning, var Schaeffer ikke en forsker... Dessverre ble han portrettert som en stor filosof og forsker, noe han vitterlig ikke var...

Det er svært mange misforståelser rundt Schaeffer i dag...

Mange som siterer hans apologetiske tilnæringsmåte har en komisk statisk forståelse av hvordan han nærmet seg mennesker for å vinne dem for troen. Jeg har enda ikke sett en bok som yter ham full rettferdighet i forhold til hans sjeldent briljante måte å presentere evangeliet på.¹⁴

Fotnoter

1. For en nærmere beskrivelse av apoloetikken og apologeters rolle, se min "Aktuelle apologetiske anliggender – for kristne formidlere og fagpersoner" i *Theofilos* nr 1, 2009, ss. 12-30.
2. Standardbiografien er Colin Duriez: *Francis Schaeffer: An Authentic Life* (Inter-Varsity Press, 2008). Denne anbefales varmt som en innsiktsfull, balansert og engasjerende fremstilling av Schaeffers liv og tanker.
3. Det henvises her primært til følgende kilder: (1) Schaeffers mange foredrag er nylig gjort tilgjengelige gjennom <http://www.labri-ideas-library.org/dr-schaeffer-collection.asp>. (2) Schaeffers forfatterskap er samlet i *The Complete Works of Francis Schaeffer: A Christian Worldview* (5 Volume Set; Crossway Books, 1985, 2nd ed). (3) Schaeffers filmer kan bestilles gjennom kontakter oppgitt på <http://www.labri.org/resources.html>.
4. To antologier om Schaeffer foreligger, med mange vesentlige bidrag: Ronald W. Ruegsegger (ed) *Reflections on Francis Schaeffer* (Zondervan, 1986) og Lane T. Dennis (ed) *Francis A. Schaeffer: Portraits of the man and his work* (Crossway, 1986). Den førstnevnte antologien er som helhet mer kritisk til Schaeffers tenkning men illustrerer allikevel Schaeffer som viktig inspirator, mens den sistnevnte antologien er mer anerkjennende.
5. Se <<http://larsdahle.no/hvem-var-egentlig-francis-schaeffer/>> (publisert 21/8-11).
6. Bjørn-Are Davidsen: *Svar skyldig? Om nye ateister og New Age* (Lunde, 2007) s. 109.
7. Margunn Serigstad Dahle: 'Film' i Espen Ottosen (red) *Lundes etikkleksikon* (Lunde, 2003) s. 99.
8. Se eksempelvis studieguider og artikler om ulike aktuelle filmer på www.kulturvinduet.no.
9. Gordon R. Lewis: 'Schaeffer's Apologetic Method' i Ronald R. Ruegsegger (ed) *Reflections on Francis Schaeffer* (Zondervan, 1986) s. 69-104.
10. Lewis s. 102.
11. Fra intervju med Schaeffer i 1980, publisert av Colin Duriez i *Francis Schaeffer – An Authentic Life* s. 218
12. Foredraget publiseres i dette og kommende nummer av *Theofilos*. Det faktum at Schaeffer ble spurt om å holde dette foredraget illustrerer at sentrale evangelikale ledere som Billy Graham og John Stott hadde stor tillit til ham som apologet og at Schaeffer tilhørte hovedstrømmen i evangelikal kristenhet. Dette er en viktig dokumentasjon og presisering i møte med den aktuelle debatten om Schaeffers tanker og innflytelse.
13. Vi kan her særlig nevne følgende bøker: Dick Keyes *Beyond Identity: Finding Your Self in the Image and Character of God* (Wipf and Stock, 2003) og Os Guinness *Unspeakable: Facing Up to the Challenge of Evil* (HarperOne, 2006).
14. <<http://thegospelcoalition.org/blogs/justintaylor/2009/05/07/interview-with-os-guinness-on-25th/>> Svenska L'Abri ligger i Mölle og er nylig reetablert: www.labri.org/sweden.

Lars Dahle

Lars.dahle@mediehøgskolen.no
Rektor ved Mediehøgskolen Gimlekollen

Två innehåll, två verkligheter, del I

Det finns fyra saker som jag tror är absolut nödvändiga att förstå om vi som kristna skall kunna möta de behov som vår samtid har och det överväldigande motstånd som vi möter i kulturen. De är två innehåll och två verkligheter:

Det första innehållet: En sund lära

Det andra innehållet: Ärliga svar på ärliga frågor

Den första verkligheten: En sann andlighet

Den andra verkligheten: Skönheten i mänskliga relationer

Det första innehållet: En sund lära

Den första punkten berör klarheten i lärans innehåll vad gäller de centrala elementen i kristen tro. Att tala om att möta de hot som möter oss i tiden eller att fullfölja vår kallelse i slutet på 20:e århundradet är meningslöst om vi inte medvetet hjälper varandra att uppehålla en klar läromässig position. Vi måste ha modet att inte kompromissa med liberalteologin och speciellt den nyortodoxa existencialistiska teologin.¹

Kristen tro är en organisk systematisering av sanning. Kristen tro är ett system och vi bör inte skämmas för ordet *system*. Det finns sanning och vi måste hålla fast vid den. Där finns också gråzoner där vi måste tillåta skillnader mellan oss men på de centrala frågorna får det inte finnas någon kompromiss.

Evangelikala kan ibland falla in i något som i själva verket inte är långt från existentiell teologi utan att vara medvetna om det. En form av sådan "evangelikal existencialism" kan uttryckas med attityden (om än inte med de exakt de orden) "Ställ inga frågor, bara tro." En sådan attityd har alltid varit felaktig men den är dubbelt felaktig idag då vi är omringade av ett ogenomträngligt konsensus som delar upp verkligheten i det förnuftiga och det icke-förnuftiga och alltid placerar det religiösa bland det icke-förnuftiga. Vi måste hjälpa varandra att komma bort från denna idé. Det är inte mer andligt eller bibliskt att tro utan att ställa några frågor. Det är mindre bibliskt och kommer att leda till en förkrympt andlighet eftersom hela människan då inte är involverad i tron. Som en konsekvens måste de av oss som är lärare och evangelister i vår

evangelisation, i våra personliga liv, i ungdomsarbete och vår tjänst var vi än befinner oss, vara fast beslutna att inte falla i fällan som säger: "Ställ inte några frågor, bara tro." Hela människan måste förstå att evangeliet är sanning och hålla det för sant därför att hon är övertygad på grund av goda och tillräckliga skäl att det är sant.

Dessutom måste vi vara noga med att betona innehållet i vårt budskap. Hur mycket innehåll beror på de människor vi arbetar med. I en universitetsmiljö kommer innehållet att vara aningen annorlunda än i en miljö där människor inte är utbildade. Oavsett om vi arbetar med en utbildad man eller kvinna eller om vi arbetar med en intellektuell måste det evangelium vi predikar vara innehållsmättat. Sannerligen, vi måste vara mycket noga med att inte välja enkla lösningar (som först kan se så fascinerande ut) om vi vill föra människor till ett avgörande så att de verkligen vet vad de ska besluta om.

Till oss på L'Abri har det kommit personer som har "tagit emot Jesus som Frälsare" utan att varit säkra på att Gud ens existerar. De har aldrig konfronterats med frågan om Guds existens. Att ta emot Jesus som Frälsare var alltid för dessa ett abstrakt och isolerat fenomen utan tillräckligt innehåll. I verkligheten var det egentligen bara en "tripp" som vilken som helst.

På samma sätt kan vi på kristna utbildningsinstitutioner försöka att enbart beröra studenterna på grundval av något religiöst, isolerat från det som har med intellektet att göra, separerat från de akademiska ämnena och studiets helhet. Detta måste vi säga nej till.

Vi måste lära oss att vår tid är en tid präglad av en mycket subtil religiös och politisk manipulation, en manipulation genom ett "cool" sätt att kommunicera, en kommunikation utan innehåll. Och när vi ser dessa företeelser måste vi stå emot dem. Vi har ett budskap med ett innehåll eftersom kristen tro är ett organiskt system. Det är inte *enbart* ett system. Kristen tro är verkligen inte enbart en akademisk angelägenhet men å andra sidan finns där ett ordnat system eftersom den människa som tar emot Jesus som Frälsare måste göra det med förståelsen att före världens skapelse existerade inte bara en gud utan en personlig Gud. Och om hon "tar emot Jesus som Frälsare" och inte förstår att Gud existerar som en oändlig och personlig Gud, eller att människan är skapad till Guds avbild och därmed har ett värde, eller inte förstår att människans dilemma inte är metafysiskt därför att hon är liten, utan moraliskt därför att hon

gjorde uppror mot Gud i ett rumstidsligt fall, då är det osannolikt att hennes tro är frälsande. Om vi "evangeliserar" genom att bjuda folk att "ta emot Jesus som Frälsare" på detta sätt kommer det vi gjort endast att garantera att de kommer att avfalla och bli än mer oåtkomliga. (Alla måste inte veta allt – ingen människa vet allt. Om vi väntade tills vi visste allt skulle inte någon frälsas. Men det är en helt annan sak än att medvetet eller omedvetet förminska innehållet i den kristna tron.)

Ett annat sätt att falla in i den "evangeliska existentialismen" är att behandla den första delen av Första Mosebok som de existentiella teologerna behandlar hela Bibeln. Den första delen av Första Mosebok är historia, rumstidslig historia och fallet är ett rumstidsligt fall. Om vi inte håller det för sant kommer vi inte att kunna förstå varför Jesus kom för att dö och vi kommer då heller inte att förstå att Gud är en god Gud. Hela vårt svar på ondskans problem beror på ett historiskt fall i tid och rum. Det fanns en tid innan människan gjorde uppror mot Gud. Första Moseboks interna bevis och Nya Testamentets externa bevis (givet det sätt som det talar om första hälften av Första Mosebok) visar att den första delen av Första Mosebok verkligen skall förstås som tidsrumslig historia eftersom rummet och tiden utgör historiens väv.²

I förhållande till detta finns det också en fara att förminska evangeliets innehåll på ett motsatt sätt. Bibeltroende kristna som står emot liberalteologin som påstår att det inte finns något normativt eller historiskt innehåll i Bibeln kan göra det motsatta misstaget att lägga till främmande element och se dem som om de vore på samma nivå som Skriftens auktoritet. Med andra ord, Guds ords normativa innehåll [absolutes] kan förstöras på båda sätten. Med andra ord kan liberalteologen påstå "Det finns ju inga normer i allmänhet och i synnerhet inte i Bibeln", eller så kan den evangeliske kristne påstå att medelklassens moraliska normer och synsätt har samma status som Guds ord.

En tydlig illustration av detta är att se på hur kyrkan behandlar en kulturellt avvikande person eller den som är klädd på ett annorlunda sätt. Från hela världen kommer det unga människor till L'Abri och blir kristna och sedan åker de hem och försöker hitta en bibeltrogen kyrka som accepterar dem utan att begära att de ändrar på sin livsstil. Med det menar jag inte att de skulle stanna kvar i droger eller ett promiskuöst sexliv som är emot Guds ord. Istället talar om jag om det sätt som de klär sig eller talar. Det är en av mina största sorger att de evangeliska kyrkorna

ofta inte accepterar en person vars livsstil inte passar in i deras lokala medelklassnorm. Och det är olyckligt att vi oftast inte förstår när vi gör detta. Det är inte bara kärlekslöst, för vi har ju på samma gång förstört Guds ords auktoritet genom att sätta något annat, våra medelklassnormer, på samma nivå.

Om du frågar mig varför de evangeliska kyrkorna så ofta har varit svaga i rasfrågan tidigare så tror jag att det handlar om samma sak. Kyrkan var omgiven av en kultur som hade rasistiska fördomar som inte såg alla människor som likvärdiga och hon lät detta infiltrera henne. Vi skapade tabun skilt från och t.o.m. emot Guds ord och höll dem för att vara jämställda med Bibelns normer. Men att upphöja en kulturell norm till något absolut är än mer destruktivt i dag eftersom vi är omgivna av en kultur som är helt relativistisk. När vi gör andra saker likvärdiga med Guds ords normer är det troligen inte mindre syndigt i Guds ögon nu än i det förgångna, men det är mer destruktivt. Således får vårt tal om innehållet i den kristna tron synnerligen praktiska konsekvenser.

Så vi måste ha ett robust läromässigt innehåll och vi måste praktisera detta innehåll, praktisera den sanning vi påstår att vi tror på. Vi måste visa för våra barn och inför den värld som bevakar oss att vi tar sanningen på allvar. Det duger inte att i en relativistisk tidsålder säga att vi tror på sanning och komma till korta i vårt praktiserande av den i sammanhang där vad vi gör kan observeras och där det kostar på. Vi som kristna säger att vi tror att sanning existerar. Vi säger att vi har sanning från Bibeln. Och vi säger att vi kan vidareförmedla denna sanning genom språkliga påståenden till andra människor och att de kan tillgodogöra sig denna sanning. Detta är exakt vad evangeliet påstår och detta är vad vi påstår. Men vi lever i en relativistisk tidsålder. Tror du för ett ögonblick att vi kommer att vara trovärdiga om vi säger att vi tror på sanningen utan att praktisera den i religiöst avseende? Om vi inte gör detta kan vi inte förvänta oss att de hårdhudade unga moderna människorna (inte bara de som är utanför kyrkan) tar oss på allvar då vi säger att "det finns en sanning" när de är omgivna av en enstämmig konsensus om att den inte finns.

Här är ett exempel från den akademiska världen. En ung kvinna var lärare på ett av de större universiteten i Storbritannien och en sann kristen och mycket begåvad. Hon undervisade på en sociologisk institution vars ämnesföreståndare var en ledande behaviorist och han sade till

*“Det finns sanning
och vi måste hålla fast vid den.”*

henne att hon antingen måste undervisa enligt behaviorismens ramverk eller förlora sin anställning. Plötsligt konfronterades hon med frågan om hur man praktiserar sanningen. Hon sade nej, hon kunde inte undervisa enligt behaviorismens förutsättningar och så förlorade hon sin anställning. Detta är vad jag menar med att praktisera sanningen även när det kostar på. Och detta kommer att hända på flera platser och på många olika sätt. Det kommer att komma upp i fråga om sexuell ut- och samlevnad i sammanhang som är promiskuösa i fråga om sex. Genom Guds nåd måste vi vara noggranna med att praktisera det vi säger att Bibeln talar om i fråga om relationen mellan män och kvinnor, annars kommer vi att förstöra den sanning som vi säger oss tro på. (Och detta praktiserande kommer att inkludera kyrkotukt om det är nödvändigt.)

Men ingen annanstans är sanningens praktiserande viktigare än i fråga om religiöst samarbete. Om jag säger att kristen tro verkligen är en beständig sanning och att liberalteologen har fel – så fel att vad han lär är emot Guds ord – och om jag sedan av någon anledning, oavsett vilken, är villig att agera offentligt som om våra ståndpunkter är identiska har jag förstört sanningens praktiserande, som denna generation förväntar sig av mig och t.o.m. begär av mig om jag ska vara trovärdig i deras ögon. Hur kan vi vara trovärdiga i en relativistisk tidsålder om vi samarbetar religiöst med de som i böcker och föreläsningar visar att de i själva verket inte tror på något (praktiskt taget) av Skriftens innehåll?

Det är tämligen säkert att om vi agerar naivt i fråga om religiöst samarbete kommer nästa generation också att vara naiv i lärofrågor och sär-

skilt när det gäller förtroendet för Bibeln. Vi kan bevittna detta i delar av den evangeliska världen också. Vi måste ha modet att upprätthålla en klar läromässig position.

Men låt oss vara tydliga. Vi bör verkligen inte låta våra små och sekundära egenheter i kyrkliga sammanhang bli upphöjda till en nivå som gör det omöjligt att samarbeta med oss. Det är de centrala läropunkterna i Guds ord som gör kristen tro till vad den är. Dessa måste vi orubbligt hålla fast vid och, även när det är kostsamt för oss, ja till den grad att vi tvingas till tårar, måste vi hålla fast vid det faktum att där inte endast finns en antites till sanningen utan också en antites som är synlig i praktiken.³ I lojalitet till den Gud som finns till, som är oändlig och personlig, som har talat i Skriften och i medkänsla med vår egen och den yngre generationen, får vi evangelikala inte våga nöja oss med halvmesyurer i fråga om sanning eller dess praktiserande.

Alltså finns det tre saker som måste vidkännas och betonas som har med det första innehållet att göra.

1. Läroinnehållet.
2. Bibelns språkliga natur (speciellt de första kapitlen i Första Mosebok).
3. Sanningens praktiserande.

Vi kan tala om metoder och entusiasmera varandra, vi kan uppmana varandra till allehanda handlingar men om vi inte är rotade i den kristna trons innehåll och sanningens praktiserande kommer vi att ha byggt vårt hus på en sandgrund och bara underblåst vår tids förvirring.

Det andra innehållet: Ärliga svar på ärliga frågor

Det andra innehållet handlar om att kristen tro är sann och att vi därför måste ge ärliga svar på ärliga frågor. Kristen tro är sann, en sanning som Gud talat. Och om den är sann kan den också besvara frågor.

I Bibeln finns det ingen motsättning mellan det intellektuella och det kulturella å ena sidan och andlighet å andra sidan. Men i evangeliska sammanhang har det ofta funnits en slags platonism, en stark tendens att dela människan i två delar – hennes andliga natur å ena sidan, och allt annat, å andra sidan. Denna tankegång måste vi slå sönder med våra händer som en lerfigur och kasta bort. Vi måste medvetet förkasta det platonska elementet som har lagts till den kristna tron. Gud skapade en hel människa och det är hela människan som är återlöst i Kristus. Om vi är kristna är Kristus Herre över hela våra liv. Detta inkluderar det så kallat

andliga så väl som det intellektuella, det skapande och det kulturella. Det inkluderar områden som har att göra med lag och rätt, sociologi, psykologi etc. Kristi herravälde över våra liv inkluderar varje del.

Bibeln påstår inte att det finns något distinkt i människan som är andligt och att resten av henne är separerat utan relation till Guds lag och norm. Det finns inget i Bibeln som säger "Bry dig inte om det intellektuella eller det kulturella. Vi följer Bibeln i andliga ting men det intellektuella och det kulturella kan vi åsidosätta eftersom de inte är viktiga för Gud."

Om kristen tro är sann, så som Bibeln hävdar, måste denna sanning beröra varje del av våra liv. Tänk dig att livet är en tårta. Kristen tro kommer att beröra varje del av tårtan. I våra liv är Kristus Herre och Bibeln vår norm. Vi står under Skriften. Det är inte så att det bara är det "andliga" som står under Skriften och allt det andra är fritt från det.

Tänk på Paulus tjänst. Han gick till judarna och vad hände när han talade till dem? De ställde frågor till Paulus och han svarade dem. Han gick till hedningarna och de ställde frågor och han svarade. Han gick till torget och diskuterade och debatterade och gav ärliga svar på ärliga frågor. Han gick till Areopagen och han gav ärliga svar på ärliga frågor. På tre ställen i Bibeln talar Paulus till de som inte hade uppenbarelsen, hedningarna, utan att några judar var närvarande. Den första gången var i Lystra där diskussionen avbröts. Sedan finner vi honom på Areopagen där han utfrågades och Paulus svarade, men han avbröts igen. Men på en plats, som väl var, avbröts han inte och det var i de första två kapitlen i Romarbrevet. Och här finner vi samma typ av argumentation som han hade påbörjat i Lystra och på Areopagen.

Många kristna tror att första Korintierbrevet säger att vi inte skall använda våra intellekt. Men det är inte fallet. Vad det talar emot är människans försök att vara autonom och sin egen källa till visdom och kunskap, utan att ha någon relation till uppenbarelsen i Guds ord. Det är ett humanistiskt och rationalistiskt sätt att förstå människans intellektuella situation eftersom hennes vishet inte påstås komma från Bibeln utan från henne själv - och detta måste vi kraftfullt stå emot. Paulus argumenterade i första Korintierbrevet emot den tidiga gnosticismen som hävdade att människan kunde blir räddad på basis av en sådan mänskligt grundad kunskap. Därför besvarade Paulus frågor allt eftersom de kom upp.⁴

Tänk på Jesu egen tjänst. Hur såg den ut? Han besvarade ständigt frågor.

*“Om kristen tro är sann, så som
Bibeln hävdar, måste denna sanning
beröra varje del av våra liv.”*

Diskussionen skiljer sig givetvis från Paulus möten i den grekisk-romerska delen av deras samtid eftersom Jesus befann sig i ett judiskt sammanhang, och därför skiljer sig frågorna åt. Men hans verksamhet gick ut på att svara på frågor – denne Jesus Kristus, Guds son, den andra personen i Treenigheten och vår frälsare och Herre. Men nu kanske någon invänder ”Sade han inte också att du blir frälst om du är som ett litet barn?” Och det sade han givetvis. Men har du någonsin mött ett barn som inte ställer frågor? De som använder detta argument kan knappast ha lyssnat på några barn eller så har de glömt att de själva var det en gång! Mina fyra barns oändliga ström av frågor utmanar mig långt mer än universitetsfolk någonsin har gjort. Jesus menade inte att detta att komma till honom som ett barn innebar att vi skulle ta ett språng i tro utan någon förnuftsgrund.⁵ Det Jesus menade var att barnet, när det fått ett tillfredsställande svar, accepterar det. Barnet har inte en förutfattad mening som gör det okänsligt för svarets giltighet. Det är däremot vad rationalisten och humanisten har.

Kristen tro kräver av oss att vi har tillräckligt med medkänsla att lära oss svaren på vår generations frågor. Problemet med de flesta av oss är att vi vill kunna svara på frågorna omedelbart som om vi bara kunde hålla in alla fakta i ena örat genom en tratt och sedan rapa upp dem och vinna alla diskussioner. Men det är inte möjligt. Att svara på frågor kräver mycket arbete. Kan du svaren på alla frågor? Nej, men du måste försöka. Börja med att lyssna med medkänsla. Fråga dig vad den du lyssnar till

verkligen har för frågor och försök sedan att läsa på och studera för att finna svaret.

Alla är inte kallade att svara på intellektuella frågor. Men går du t.ex. till skeppsarbetarna har du en liknande uppgift. Mitt andra pastorat var bland skeppsarbetarna och de hade precis samma frågor som den universitetsutbildade människan har. Skillnaden är att de inte uttryckte dem på samma sätt.

Svar är inte frälsning. Frälsning är att knäfalla och att acceptera Gud som skapare och Kristus som Frälsare. Jag måste falla på knä två gånger för att bli en kristen. Jag måste böja mig för det faktum att jag inte är autonom: jag är en skapad varelse skapad av Skaparen. Och jag måste böja mig för det faktum att jag har en skuld som syndare och att jag behöver Kristi fullbordade verk för min frälsning. Och så måste den Helige Andes verk till också. Nu talar jag om inte mindre än vårt ansvar att ha tillräckligt med medkänsla för att be och att göra en extra ansträngning för att svara på ärliga frågor. Givetvis ska vi inte endast studera kulturella och intellektuella frågor. Vi måste studera dem och Bibeln och i båda fallen fråga den Helige Ande om hjälp.

Det är inte sant att varje intellektuell fråga är en moralisk manöver för att komma undan. Det finns ärliga intellektuella frågor och man måste kunna få ställa dem. Kanske är det inte så att alla i våra kyrkor eller ungdomsgrupper kan svara på dem men kyrkan borde träna män och kvinnor som kan. Det är en del av vad kristen utbildning borde handla om.

Bibeln lägger en enorm vikt vid innehållet med vilket vårt förstånd kan arbeta. I första Johannesbrevet talas det om vad vi ska göra om en ande eller profet knackar på vår dörr i kväll. Om en profet eller ande knackar på din dörr, hur vet du om han är från Gud eller inte? Jag har stor respekt för det ockulta, speciellt efter saker vi har sett och kämpat emot i L'Abri. Om en ande eller en profet kommer, hur bedömer du honom? Johannes säger: "Mina älskade, tro inte alla andar utan pröva andarna om de kommer från Gud. Ty många falska profeter har gått ut i världen. Så känner ni igen Guds Ande: varje ande, som bekänner att Jesus är Kristus, som kommit i köttet, han är från Gud".⁶

Detta är ett mycket djupsinnigt svar. Det har två delar. Först sägs det att Jesus existerade även innan inkarnationen som den andra Personen i treenigheten. För det andra sägs det att han blev människa. När en profet eller ande kommer till dig är testet för om han ska tas emot eller förkas-

tas inte den erfarenhet som han eller hon pekar på. Inte heller är det erfarenhetens styrka eller någon yttre manifestation som profeten eller anden visar. Grunden för att ta emot en ande eller profet – *och hela grunden för kristen gemenskap* – är den kristna läran. Det finns ingen annan måttstock. Satan kan efterapa sanningen och han kommer att göra det.

Jag är inte emot erfarenheter eller känslor i sig, eftersom de har en given plats i våra liv. Vad jag säger är att du inte kan lita på dina känslor eller deras styrka eller den kick du kan få av dem när du möter en ande eller en profet. Din känsla bevisar inte för ett ögonblick om han är från Gud eller djävulen eller om dina känslor helt enkelt är från dig själv. Och samma sak gäller för kristen gemenskap som, enligt Guds ord, skall provas på grundval av den kristna läran med vårt förnuft.

Så långt har jag talat om två innehållsliga punkter – om klarheten i läran och vikten av ärliga svar på ärliga frågor. Nu vill jag tala om två verkligheter som har med den kristna tron att göra.

Översättning av Francis Schaeffers föredrag 'Two contents, two realities' som han gav i juli 1974 på International Congress of World Evangelisation i Lausanne, Schweiz. Översättningen är gjord av Stefan Lindholm. Artikeln fortsätter i nästa nummer.

Fotnoter

1. Detta är den teologiska inriktning som associeras med den schweiziske teologen Karl Barth (1886-1968), vilken Francis Schaeffer identifierade som sin främsta samtida teologiska huvudmotståndare. Trots att det kan finnas anledning att kvalificera och kritisera delar av Schaeffers tolkning av Barth, står hans centrala påståenden fast i sakfrågan: Kristen tro kan inte förändligas eller separeras från förnuftet. Lika lite som det kan rationaliseras å andra sidan, vilket Schaeffer var lika noga med att betona.
2. Det Schaeffer betonar här är hur han såg sin samtids teologer och kristna falla för frestelsen att se på Bibeln eller delar av den, t.ex. första delarna av Första Mosebok, som ohistoriska. Detta synsätt kommer ifrån 1800-talets liberalteologi med dess rationalistiska metod och historisk-kritiska bibelsyn.
3. Schaeffer syftar här på den dialektiska synen på sanning som framlades av G.W.F. Hegel (1770-1831). Sanningen, enligt Hegel, är en syntes av ett påstående (tes) och ett motpåstående (antites) eftersom sanningen finns i det som är gemensamt i de båda ytterligheterna. Schaeffer menade att detta bröt ner själva sanningsbegreppet eftersom det ointetgjorde motsägelselagen.
4. Schaeffer var alltså inte emot att människan kunde ha kunskap om världen i allmänhet. Frågan här handlar om kunskap i förhållande till frälsningen.
5. Schaeffer skriver ordagrant här: "Jesus did not mean that coming as a little child simply meant making an upper-story leap." Med "upper-story leap" menade han att tron inte skulle vara separerat från förnuftet så som han menade att t.ex. den danske teologen Sören Kierkegaard (1813-1855) förespråkade. För mer om detta se hans *Den Gud som finns till* (Herrljunga, 1968) kap. 2.
6. 1 Joh. 4:1-2, *Svenska Folkbibeln*.

Francis Schaeffer

Kristi herredømme over alt liv, del I:

Omfanget av vår lojalitet til Kristus

Både av eksterne og interne årsaker står kristne i fare for å gjøre sin tro til et privat anliggende, og bevisst eller ubevisst sette opp et skille mellom det hellige og det sekulære. Ved å vise til noen av disse årsakene tar denne artikkelen sikte på å vise at et livssyn som innebærer at Kristus er Herre over alt liv ikke bare må få konsekvenser på alle områder av livet, men også for hvordan vi ser på tilværelsen som helhet.

Imange år har jeg arbeidet med temaet “Kristi herredømme over alt liv”. Vi mislykkes stadig med å tillate Kristus å være Herre over hele vårt liv, og dette tilbakevendende problemet er en høyst reell sykdom i Kristi kirke.

Vi blir lett bedradd på dette området, fordi de fleste som tror på Jesu guddommelighet også mener at de tror på hans komplette herredømme. Jeg har aldri møtt noen som for alvor har påstått at Kristus var Herre i tre fjerdedeler av deres liv. Hvis han er Gud, er det latterlig å tro noe annet enn at han er Herre over alt liv. Men det er likevel ikke fullt så enkelt. Vi bærer med oss alle mulige slags forestillinger, og til syvende og sist ender disse opp med å endre alt.

For å virkelig adressere dette spørsmålet, er denne artikkelen delt opp i to deler, der denne første tar opp *omfanget* av Kristi herredømme og dermed vår lojalitet til ham. Den neste (som vi vil ha med i *Theofilos* 04 2011, red.) vil ta opp *kvaliteten* eller *intensiteten* i vår indre lojalitet til Kristus. Det vil selvsagt bli noe overlapping mellom disse delene.

Først vil jeg sette opp noen scenario og spørsmål som tilsynelatende ikke henger sammen, men som har det til felles at de illustrerer hvor vanskelig det er for oss å forstå eller leve ut tanken om Kristi herredømme over alt liv.

- En mann jeg en gang arbeidet sammen med diskuterte hvorfor kristne ikke skulle drikke alkohol, røyke, se film eller danse. Hans siste argument var: “Men hvis jeg *gjør* dette, hvordan skal folk vite at jeg er en kristen?”. *Er det noe galt med dette bildet?*

- En annen mann kjente på skyldfølelse etter å ha sett en film. Ikke fordi han hadde sett film, men fordi han kjente nytelse over en historie som ikke hadde et eksplisitt kristent eller åndelig budskap. Han følte seg uåndelig fordi han kunne nyte det som bare var en menneskelig og ikke en spesifikt åndelig fortelling. *Hva er galt med dette?*
- En del hevder at det meste av kristen popmusikk har kjedelige tekster. *Hvis det er sant, hva kan være årsaken?*
- Den kristne historikeren Mark Noll skriver at mange amerikanske kristne mener at alt de trenger å vite om verden, er hva Bibelen sier om hvordan den skal ta slutt. *Er det noe galt i å mene det?*

Jeg vil påstå at det er mye galt med disse eksemplene og at de reiser viktige spørsmål rundt omfanget eller utbredelsen av Kristi herredømme i verden. Jeg vil også påstå at de illustrerer en sykdom eller dysfunksjon i kristen tenkning og livsførsel, i tillegg til å være et svik av vår fødselsrett som kristne. De representerer noe som skader kristne mennesker så vel som det kristne vitnesbyrdet til verden.

Det finnes en åndelig tradisjon som i virkeligheten er fremmed i det bibelske verdensbildet, men som har forført kristne så lenge at det er blitt vanskelig å skille den fra det kristne livssynet. Jeg kaller det for *skillet mellom det hellige og det sekulære* eller *Det splittede livs åndelighet*. Denne tradisjonen har gjort at tanken om Kristi herredømme er blitt uklar for oss. Det å klargjøre og rette opp i denne misforståelsen har vært en av de store temaer for L'Abri¹ helt fra starten. Så mye annet av alt vi sier og lærer avhenger av at vi ser klart her.

Hva er en kristen persons perspektiv eller livssyn?

La meg begynne med å gjøre rede for hva jeg ser på som bibelsk kristendom, og hva jeg mener karakteriserer et kristent livssyn. Et livssyn er en beskrivelse eller et bilde av hva en ser på som *det store bildet*. I sin enkleste form er et livssyn et svar på tre spørsmål: 1) Hva finnes? 2) Hva har gått galt? Hva er problemet? 3) Hva er løsningen? Hva må gjøres?

Jeg vil her definere det kristne livssynet i en veldig forkortet form for at vi skal kunne ha et felles utgangspunkt.

1. Hva finnes?

Gud og hans skaperverk er alt som finnes. Gud som Far, Sønn og Hellig Ånd, som skapte alt som eksisterer utenom ham selv. En hellig og personlig Gud skapte en fantastisk verden med enorme variasjoner, rikdommer og kalte den "god".

Mennesker er en del av denne skapelsen, et folk som er skapt i hans bilde. Mennesket er en enhet av kropp og sjel med en enorm kapasitet til språk og moralsk bevissthet. Det besitter en kreativitet som stammer fra Guds kreativitet, og er skapt til å ha en relasjon til Gud.

2. Hva har gått galt? Hva er problemet?

Syndefallet er problemet. Da det første paret gjorde opprør mot Gud, gikk samtidig hele verden opp i limingen, og stolthet, egoisme, arroganse, ondskap, frykt og død ble introdusert for den menneskelige erfaring.

Vi lever fortsatt i Guds verden, men vi har en hang til egoisme, altså et ønske om å være uavhengig av Gud. Det som feiler oss, er så alvorlig at vi står uten håp om gjenopprettelse i kraft av oss selv.

3. Hva er løsningen? Hva må gjøres?

Vårt eneste håp er å motta nåde fra den Gud vi har gjort opprør mot. Jesus skapte en mulighet for at dette kunne skje. Løsningen er at Gud åpnet en dør av nåde gjennom at hans Sønn ble mennesket Jesus fra Nasaret. Gjennom hans liv og død på korset for oss, kan vi bli spart for den straffen vi fortjener for våre synder, når vi tror på ham ydmykt og med tillit.

Gud tilgir oss der vi er, men han elsker oss for høyt til å etterlate oss der. Gjennom Den hellige ånd arbeider Gud i oss for å skape en fornyelse av sitt bilde i oss. Det betyr at Gud leder oss til vår sanne identitet, som finnes i etterfølgelsen av Jesus. Vi er kalt til å elske hverandre og være salt og lys i hele bredden av samfunnslivet.

Det skal komme en endelig fullendelse, en forening av himmel og jord når Gud fullender sitt arbeid i oss. Dette er Guds endelige løsning på problemet vår verden sliter med.

Ser vi på hele det kristne livssynet slik det leves ut, finnes det et *viktig moralsk valg* som går igjen på alle områder av livet: Å adlyde Gud eller å være ulydig mot ham. Vil vi følge Gud Skaperen og Jesus Sønnen, eller la synden styre oss og følge falske verdier, falske guder og bygge idoler? Mitt liv omhandler mange arenaer – familie, seksualitet, politikk, penger,

eiendom, skjønnhet, utdannelse, underholdning eller bare det å være en neste. Hvilken retning skal livet mitt ha på alle disse arenaene hver dag? Vil jeg leve til ære for Gud...eller ikke?

I realiteten innebærer dette å svare på Josvas utfordring om å ære Herren Gud "som førte oss ut av Egypt og befridde oss fra slaveriet". Alternativet er "de gudene som fedrene deres dyrket bortenfor Stor-elven, eller gudene til amorittene som hadde det landet dere bor i." Jeg tar slike valg hver dag. Skal jeg gjøre dette på min måte, eller på Guds?

Hvis det kristne livssynet er sant, vil jeg forsøke å se og behandle ethvert område av livet – livets fulle bredde – som om det står under Kristi herredømme, fordi Han bryr seg om det. Alle deler av livet vil representere en mulighet til å tilby min tjeneste, min tid, min energi og lidenskap til Gud, som en del av min gudstjeneste – eller la det være.

Dette er det kristne livssynet i et nøtteskall. Nå vil jeg gå over til den fremmede teologiske og åndelige tradisjonen som har vært så distraherende og ødeleggende for den kristne kirken i ulike former gjennom tidene.

Skillet mellom det hellige og det sekulære

Jeg vil nå gå mer konkret inn på feiltagelsen vi her snakker om, nemlig at det skulle eksistere et skille mellom noe som er hellig på den ene siden og noe som er sekulært på den andre siden.

La meg først forsikre meg om at vi oppfatter kontrasten. Vi har akkurat sagt at i det bibelske verdensbildet var Guds skaperverk – åndelig og materielt – godt, men vi har falt i synd. Alle områder av livet i skapelsen – natur, kultur og åndelig liv – gir oss muligheter til å enten ære og adlyde Gud eller være ulydig mot ham ved å være stolte, gjøre opprør eller dyrke avguder.

*“Hva er det mest åndelige av å
be eller vaske opp?”*

Bønn eller oppvask?

La meg illustrere H/S-s skillet med et spørsmål en av våre studenter stilte meg for noen år siden: "Hva er det mest åndelige av å be eller vaske opp?". Antagelsen var at enhver kristen med sunn fornuft ville vite at det er mer åndelig å be enn å vaske skitne tallerkener og kopper. Men den antagelsen kommer direkte fra skillet mellom det hellige og det sekulære. Jeg måtte skuffe studenten ved å svare at jeg ikke kunne si hvilke av disse to aktivitetene som grunnleggende sett behager Gud mest.

Problemet er nemlig at det kan tenkes situasjoner der det er synd å be i stedet for å ta oppvasken. For eksempel når det er din tur til å ta den (Dette er en av leksene studenter ved L'Abri lærer. Vi har nemlig massevis av oppvask).

Det virker som om *både* bønn og oppvask kan være enten til Guds ære eller synd. Du kan ikke si at en av dem *i seg selv* er mer til behag for Gud. Sier jeg at bønn alltid er mer til behag for Gud, tenker jeg som en disippel av Platon: "Den materielle verden har ingen betydning, la de skitne tallerkene være". Hvis jeg sier at oppvask er mer til behag for Gud enn å be, vil jeg føle meg som en marxist: "Den materielle verden er alt som er, bønn er bare en pietistisk unnskyldning for å la noen andre vaske opp".

Tenk etter hva som egentlig skjer her. I stedet for å se på hele skaperverket som godt, og utfordre oss til å velge Gud på alle områder av livet, skaper dette skillet en motsetning mellom ulike aspekter ved livet i Guds skaperverk. Bønn (hellig) og oppvask (sekulært) ses adskilt og det ene prioriteres foran det andre.

Skillet settes ofte mellom det ikke-materielle (åndelig og til behag for Gud) og det materielle (sekulært, ignorert av Gud) - i skaperverket.

Gud og alt annet

Det som i vår tid regnes som hellig, åndelig og betydningsfullt for Gud, er det som ser ut til å involvere eller tiltale Gud mest direkte: Frelse for sjelen, vårt personlige forhold til ham, bønn, bibelstudier, lovsang, åndelige gaver, familie, kirkeliv og evangelisering. Dette er det som betyr noe for Gud, disse aktivitetene er nær til hans hjerte.

Det som ses på som sekulært, verdslig og profant er *alt annet*. All annen involvering i liv og skaperverk ligger i det sekulære - politikk, kunst, musikk, tankeliv, jus, business, medisin, økonomi, vitenskap, miljø, sosial rettferdighet... Å arbeide og være involvert i disse arenaene, er ikke

nødvendigvis synd (fordi noen må gjøre det) men det er *mindre viktig, mindre til behag for Gud*. Han bryr seg mindre om dem, de betyr ikke noe for evigheten, siden den materielle verden en dag skal gå under uansett. Du kan selvsagt drive med dette, men du bør ikke være lidenskapelig opptatt av det, siden det ville vise mindre enn full lojalitet til Gud.

La meg bare kort si at disse motsetningene innenfor skaperverket er fremmede for Bibelen. Motsetningen mellom det åndelige og det materielle finnes rett og slett ikke i Bibelens univers. Det fysiske og materielle er ikke et problem for Gud.

C.S. Lewis skrev at: "Det nytter ikke å bli mer åndelig enn Gud. Gud tenkte aldri at mennesket bare skulle være et åndelig vesen. Det er grunnen til at han bruker materielle ting som brød og vin for å gi oss nytt liv. Vi kan se på dette som simpelt og uåndelig, men det gjør ikke Gud. Han fant opp spising. Han liker materie. Det var hans idé."

Konflikten i Bibelen ligger ikke mellom ulike områder av livet, men i hvordan vi kan ære Gud der vi er. Det finnes altså en moralsk opposisjon eller antitese når det gjelder *retning* – for eller mot Gud – i hvert valg vi tar. Ingenting er nøytralt eller irrelevant for Gud i våre liv. Alt må gis til ham – eller ikke.

En ekstra målestokk

Når vi ser på dette skillet mellom det hellige og det sekulære i mange kristnes tankegang, ser vi at tenkningen ikke er helt ulik den jeg har beskrevet fra Bibelen. Det er bare det at de legger til en ekstra målestokk som kan kalles hellig/sekulær. De kombinerer bibelske moralske prinsipper og motsetningen hellig/sekulær, og de ender opp med enda en målestokk. Det finnes mange måter kristne reagerer på når de havner i kryssilden mellom disse to ulike standardene.

Hvordan fungerer denne hybriden i praksis?

La oss se på arbeid som et eksempel. H/S-skillet skaper et hierarki eller en pyramide av anlegg og talenter. På toppen – for de som virkelig mener alvor med Gud – er heltidsmisjon eller i hvert fall heltids kristent arbeid. I katolisismen er dette gjerne presteskap og klosterliv, i protestantismen er det å være evangelist. Det neste nivået, for dem som er *mindre dedikert* til Gud, er å være en lærer, lege eller ha et annet omsorgsyrke. De som er *enda mindre dedikert* til Gud kan være i næringslivet, poli-

tikk, jus eller kunst. Disse yrkesområdene er ikke høyt verdsatt, men de kan tåles. De er ikke syndige, men å være lidenskapelig interessert i dem er å være illojal mot Kristus.

Som nevnt sier Bibelen aldri at det automatisk er bedre å være en evangelist enn en bonde eller en politiker. Apostelen Paulus sier for eksempel: "Dere skal sette deres ære i å føre et stillferdig liv, passe deres egne plikter og arbeide med hendene, slik vi har pålagt dere."² Bibelen oppfordrer ikke soldater til å slutte i militæret for å bli misjonærer.

Teolog eller rørlegger

Den sier derimot at du skal være åpen for å bli brukt der Gud har plassert deg, med en overbevisning om at du tjener Gud og se på dette som en del av din gudstjeneste. Det finnes situasjoner der en gjerne ville gitt noen teologer og til og med noen misjonærer for en god rørlegger! Fra Luther og Calvin har vi arvet en sterk og god tradisjon for å anerkjenne at Gud kan kalle oss til å ære ham gjennom ethvert ærlig og hederlig yrke.

Skillet mellom det som behager eller ikke behager Gud går ikke mellom bønn og oppvask, eller mellom evangelisering eller snekkervirksomhet. Alt dette er gode aktiviteter innenfor Guds skaperverk. Den går i stedet mellom hvorvidt vi ved å gjøre disse aktivitetene ønsker å tjene andre eller ikke, adlyde Jesus eller ikke. Jesus vasket disiplenes føtter når han i stedet kunne bedt, men ba ofte når han i stedet kunne vasket føttene deres.

I Bibelen finner vi mange advarsler mot å la oss *lede* av noe i denne fysiske verden og å lage oss avguder av noe materielt eller ikke-materielt. Men det er ikke fordi den fysiske verden er dårlig eller uviktig for Gud. Den er god, men den er ikke Gud. Derfor sier Bibelen klart at vi ikke skal behandle den som Gud.

Erfaringen fra Korint

I byen Korint arbeidet Paulus blant hedninger som var preget av den hellenistiske kulturen og derfor skilte mellom det hellige og det sekulære. Det åndelige og det materielle ble regnet som motpoler, noe vi vanligvis forbinder med Platon.

Den greske tanken var at den menneskelige ånd eller sjel var god og nærmere Gud enn kroppen var. Kroppen var noe dårlig, og opphavet for det onde, forvirrende og uvirkelige. Hvis du har et slikt livssyn, kan det lede deg i retning av askese eller liberalisme:

Askese. Fordi ånden er god og kroppen er ond, bør du nekte deg selv kroppslige nytelser, frustrere kroppens lyster og slik gjøre deg selv mer åndelig. I kirken i Korint var det derfor mennesker som var gift, men avstod fra seksuelt samliv for å bli mer åndelige. Paulus irrettesetter dem og sier at både mann og hustru er forpliktet til å hengi seg til den andre seksuelt. Her bruker Paulus for øvrig samme ord som brukes om forpliktelsen til å betale skatt!

Liberalisme. Fordi ånden er god og kroppen er ond, er alt du gjør med kroppen ok. Det er uviktig, den er bare søppel uansett. Gud bryr seg ikke om den. I den samme kirken var det også en mann som hadde seksuelt samliv med sin fars kone, og ingen brydde seg. Paulus forteller dem tvert imot at din kropp er et tempel for Den hellige ånd, dyrebar for Gud. Den er ikke søppel og den skal reises opp som en ny, "åndelig kropp" på den siste dag.

De samme to mønstrene kan gjenfinnes i H/S-skillet helt fram til i dag, på alle områder av livet. En kan se kristne mennesker behandle hele den "sekulære", "profane" eller "uåndelige" verden på den måten. Enten løper de fra den og lever separat fra den for å være mer åndelige, eller (fordi det ikke betyr noe for Gud) de hopper inn i den uten tanke for at de kanskje er ulydige overfor Gud og tilber avguder.

Kristne faller utvilsomt i de samme grøftene som korinterne når det gjelder seksualitet. *Enten* er dette en arena som er så vanskelig og så sterkt assosiert med synd og kropp eller for psykologisk farlig at en løper bort fra den.

Eller så, og langt flere kristne tar denne retningen, har den ingenting å gjøre med Kristi herredømme. Gud er opptatt av *åndelige* ting, ikke vår seksualitet. Sex er et område av livet som er til for vår underholdning og moro, så en kan se utbredt seksuell liberalisme blant kristne. Hvorfor ikke? Gud har viktigere ting å gjøre med sin tid enn å bekymre seg for våre seksuelle forhold.

H/S-skillet ødelegger bibelsk åndelighet

Hva skjer med den angivelig "hellige", "sakrale", "åndelige" delen av livet, som skal være hovedsaken? Jeg ser tre farer.

Åndelighet får en tendens til å bli målt ut fra alt jeg *ikke* gjør. Den kan bli veldig lovisk, og defineres lett ut fra hvor mye jeg har skilt meg fra det sekulære. Jeg røyker ikke, drikker ikke, lytter ikke til rockemusikk.

“Noen steder ser det ut til at evangelisering blir en avgud.”

Jeg unngår alle de klassiske kontaktpunktene med verdslighet. Jeg ser ikke film, kvinner går ikke i bukser, jeg går aldri glipp av gudstjenesten på søndag og glemmer aldri å be regelmessig. Men en stiv og lovisk holdning i ånden gjør nåden vanskelig å erfare og praktisere, selv om en ofte lærer om den i doktrinen.

Noen steder ser det ut til at evangelisering blir en avgud. En hevder at evangelisering er hovedsaken eller det eneste vi er på jorden for å gjøre. Andre ting blir meningsfulle bare hvis vi kan gjøre dem for å evangelisere. Jeg bør for eksempel bruke mine gaver som artist bare for å evangelisere der. Men hvis vi gjør dette, blir imidlertid kunsten propaganda. På samme måte, hvis mitt arbeid kun er en unnskyldning for å snakke om Jesus, blir jeg en bølge på den sekulære arbeidsplassen.

Slik kan vi også snakke om en idolisering av det indre åndelige liv. Min “vandring med Gud” er det eneste viktige, noe som faktisk kan føre til mangel på empati med andre mennesker. Forfattere som Andy Crouch skriver vittig, men med en seriøs undertone om kristne som synger med lukkede øyne. Det er som om den virkelige verden bare eksisterer på innsiden av øyelokkene.

Hva skjer med den angivelig “sekulære” verden med et slikt skille? Som vi så i Korint har mennesker en tendens til enten å unngå det sekulære så mye som mulig, eller å se det som en del av verden som ikke er relevant for Gud. Derfor kan det gjøre som de vil med det.

Halvhjertede mennesker

Du finner derfor kristne som halvhjertet eller med motforestillinger deltar i “sekulære aktiviteter”. Fordi de ikke har en forkynnnergave, devaluerer de sine egne aktiviteter. Dette vil sannsynligvis medføre en forringelse av deres arbeid, eller at det bare gjøres for pengenes skyld.

På den andre side finnes det kristne som ikke er opptatt av hvordan de kan ære Gud med sitt liv på arbeidsplassen, fordi den ikke har noe med Gud å gjøre. På den måten kan de ende opp med å tjene avguder

uten å være klar over det.

Det samme falske dilemmaet påføres kristne på mange områder av livet som en følge av dette skillet. I forretningslivet er det en stemme som stadig hvisker "Gud har ingenting å gjøre med penger og makt og du vil bli korrumpert om du ikke holder deg borte." Det eneste som er interessant her er å arbeide i utviklingsland, eller med de fattige i den industrialiserte delen av verden. Hvis du er nødt til å arbeide med noe annet, får du bare holde ut til noe bedre kommer.

Den liberalistiske "stemmen" vil kunne si "Det kristne liv handler ikke om penger, men om frelse, åndelighet og å prise Gud. Gud har viktigere ting å tenke på enn hvordan vi oppnår penger og makt og hvordan vi forvalter dette." Her ser vi at makt og penger tenkes på som utelukkende sekulært. Kristne som har en slik holdning, kan enkelt slutte fred med uærlighet, korrupsjon og alle de moderne avgudene.

Privatisering

Skillet mellom det hellige og det sekulære gjør at troen nesten utelukkende blir privat. Tenk bare på det som regnes som åndelig, om bønn, lovsang, kirke, familieliv og bibelstudier. Den eneste offentlige aktiviteten i det kristne samfunnet er evangelisering. Med unntak av forsøk på evangelisering er troen innesperret i den kristnes private verden.

Det ligger en merkelig ironi her, som bør få oss til å bli mistenksomme. Den private sfæren er nemlig akkurat der antikristne, humanistiske interesser ønsker at kristne skal være, av flere grunner. For det første hevdes det at religion nærmest er å anse som en privat hobby, og at den må holdes utenfor det offentlige liv – politikk, høyere utdanning, jus og forskning. For det andre vil det å slippe religion løs på den offentlige arena være å invitere til intoleranse. Se bare hva som hendte i New York 11. september. Det er slikt som skjer når mennesker ikke holder sin religion privat.

Det som hender her, er et utilsiktet samarbeid mellom kristne som henger fast i et skille mellom det hellige og det sekulære og dem som er fiendtlig innstilt til vår tro. Når kristne lærer at sann og ren tro er for åndelig til å engasjere seg i samfunnets store og omfattende problemstillinger, innebærer dette en begrensning av *den verden Gud bryr seg om*. De spiller dessuten på lag med dem som vil bryte ned troen. Det er som om den ikke-kristne verden skyter oss i en fot, og vi respektfullt skyter oss selv i den andre.

Svekket evangelisering

Dette er en annen del av den store ironien ved dette skillet. Evangelisering er nemlig noe disse kristne svært gjerne ønsker å drive med. Det er to grunner til at skillet ødelegger for de kristnes vitnesbyrd.

Når vi unngår å se samfunnets behov og problemstillinger som viktige åndelige anliggender, blir vi til slutt en isolert kristen stamme. Vi får stadig færre ikke-kristne venner. Jerram Barrs hevder at en del kirkelige evangeliseringsprogram er organisert som militære raid inn i fiendens territorium. Når vi fremmedgjøres må vi finne unaturlige måter å komme i kontakt med mennesker på, som kan virke pinlig på begge parter. Hvis evangelisering er den eneste offentlige aktiviteten for kristne, vil det øke sjansen for at vi mislykkes med det.

Hvis vi ser på vårt engasjement i samfunnet som åndelig sett bortkastet tid, og ser på vårt arbeid i den sekulære verden som et nødvendig onde, vil dette gjøre at vi mister viktige sider ved det kristne vitnesbyrdet. Troen på Kristus skulle inspirere oss til å gjøre konstruktive, hjelpsomme og interessante handlinger som lys og salt i verden. Jesus sa at når vi lever som lys og salt i verden, vil vårt lys skinne for menneskene "slik at de kan se deres gode gjerninger og prise deres Far i himmelen".

En annen side som forsvinner er ethvert kulturelt vitnesbyrd om Kristus, hans sannhet, og hans engasjement i kultur. Det vil ikke finnes noen offentlige vitnesbyrd om Guds kreativitet, og ingen som kan vise at nysgjerrighet og forestillingsevne er gitt oss fra Gud. Ser vi på samfunnet vårt, er denne assosiasjonen svært sjelden. Dette tapet er enormt for anliggendet om å gjøre Kristus troverdig for de som ikke tror. Det frarøver verden muligheten for å forstå Gud.

Under en stor evangeliseringskonferanse ble jeg spurt om hvorfor kristne lever så isolert fra resten av kulturen. Jeg ba dem finne fram brosjyren som var produsert for konferansen, og spurte om de der kunne finne noe som helst om å relatere troen på Jesus Kristus til miljø-saken, jus, politikk, arkitektur, medisin, sosiologi, journalistikk, kunst og så videre. Jeg visste selvsagt at det ikke var noe å finne, og måtte si "Vi har gjort dette mot oss selv". Vi har selv krympet vårt syn på verden. Gud gjorde det ikke. Hans skaperverk er enormt. De ikke-kristne gjorde det ikke mot oss. Vi gjorde det mot oss selv.

Konferansebrosjyren var i stedet full av flotte tema som personlig vekst, bønn, kirkevekst, familieliv, personlig økonomi og lovsangstjeneste.

Dette er viktige tema, men de ligger alle innenfor det "hellige" og det private. En kunne ikke finne noe hint om at kristne kanskje skulle være kalt av Gud til å fungere i samfunnet som ansvarlige borgere. Ingen hint om at Gud virkelig bryr seg om samfunnet som helhet, eller den verden han skapte.

Utfordringen fra Kristi herredømme over alt liv

Hele verden er Guds verden

Gud skapte verden. Han bryr seg om den, og den gjenspeiler hans herlighet. Det finnes ikke noe motsetningsforhold mellom ånd og materie, det hellige og det sekulære, bønn og oppvask. Alle oppgaver kan være til behag for Gud, utenom det som er synd.

Også hverdagslivet

Den store utfordringen ligger i at Kristi herredømme utvider seg med denne tanken. I Romerbrevet 12,1-2 skriver Paulus følgende:

"Derfor formaner jeg dere ved Guds barmhjertighet, søsken: Bær kroppen fram som et levende og hellig offer til glede for Gud. Det skal være deres åndelige gudstjeneste. Innrett dere ikke etter den nåværende verden, men la dere forvandle ved at sinnet fornyes, så dere kan dømme om hva som er Guds vilje: det gode, det som er til glede for Gud, det fullkomne."

Overgivelsen av vår egen kropp er altså en åndelig gudstjeneste ifølge dette skriftstedet. Videre forsterker Paulus dette ytterligere ved å peke på mange ulike gaver og kall, om myndigheter og om kristen enhet.

Våre sinn skal bli fornyet og overgis til Gud slik at alle tanker er underlagt ham. Men han bryr seg også om selv de mest hverdagslige aktiviteter. Vi skal spise "for Herren" (Rom. 14,6) med takk til Gud. Vi skal arbeide "som for Herren" (Ef. 6,7). Når han skriver om vår seksualitet skriver Paulus at vår kropp er et tempel for Den hellige ånd, "...Dere er kjøpt, og prisen betalt. Bruk da kroppen til Guds ære!" (1. Kor. 6,19-20).

Når vi spiser, arbeider eller har sex – da er vi så sekulære som vi blir. Likevel sier Bibelen at disse handlingene betyr noe for Gud, og at din respons til ham i hver av disse aktivitetene er viktige.

Reformasjonen gjenoppdaget disse sannhetene om Bibelens lære om livet som en enhet. Martin Luther skrev om å vaske bleier, bysse en baby i søvn og å re opp en seng som "åndelige oppgaver"³. I forkant av reformasjonen i England skrev den viktige bibeloversetteren William Tyndale at

“Det finnes ikke noe arbeid som er mer til Guds behag enn noe annet: Å helle vann, å vaske opp, å være skomaker eller apostel, alt er (...) til Guds behag.” Dette er hentet fra en av hans artikler som skal ha blitt brukt for å dømme ham til døden. Altfor ofte har reformasjonens etterfølgere veket bort fra denne utrolige innsikten.

Gode eksempler fra vår tid

Vi skal likevel ikke miste motet over vår egen tid. Noen av historiens viktigste framskritt har vært sterkt påvirket av kristne som så at deres tro måtte få vidtrekkende konsekvenser i deres liv.

Det er naturlig å trekke fram de kristnes rolle i marxismens fredelige kollaps i Øst-Europa før 1989, oppløsningen av apartheid i Sør-Afrika og borgerrettighetsbevegelsen i dette landet. Kristi herredømme får konsekvenser for sosial rettferdighet og ved Guds hjelp endres verden.

Når jeg ser tilbake på over 35 år i L'Abri, mener jeg å se en oppmuntrende vekst i kristnes stemme inn i vår kultur. Kristne mennesker kaster seg inn i engasjement på den offentlige arena som en tjeneste for Gud. Når jeg føler meg motløs, tenker jeg gjerne på hvor vi var i 1940 eller i 1964.

Konklusjon

Mitt hovedanliggende er at den kristne tro fort kan miste noe av sin egen “fødselsrett” og at kristne så vel som deres vitnesbyrd om Kristus lider under dette.

Men salmisten sier, “Jorden og det som fyller den, verden og de som bor i den, alt hører Herren til. For han har grunnlagt jorden på havet, reist den over strømmene i dypet.” Serafen som Jesaja så, sa: “Hellig, hellig, hellig er Herren Sebaot. All jorden er full av hans herlighet.” Spørsmålet er om vi ser den herligheten, og om vi som kristne kan leve med dette perspektivet hvor vi enn beveger oss i livet. Det vil gjøre oss mer hele som mennesker, og det vil styrke de kristnes vitnesbyrd om Kristus og hans herredømme over alt liv.

Denne artikkelen er en bearbeidelse av et av mange foredrag av Dick Keyes om “Kristi herredømme over alt liv”. Gjengis med velvillig tillatelse fra opphavsmannen. Del 2 av foredraget kommer i neste nummer av *Theofilos*.

Fotnoter

1. Keyes arbeider i L'Abri. For mer om L'Abri, se www.labri.org.
2. 1. Tess 4,11.
3. Paul Marshall with Lela Gilbert, *Heaven is not my home* (Word Publishing, 1998), ss. 77-78.

Zimbardos The Lucifer Effect: Problemet med 'Ondskans problem'¹

Det ondas problem ter sig för många som en övertygande kritik av tro och religion. Men invändningen är problematisk. Om den ska vara meningsfull måste vi först vara berättigade att kalla det onda för ont för att det ska vara moraliskt förkastligt. Från en ateistisk (materialistisk eller vetenskapsnaturalistisk) ståndpunkt där det övernaturliga eller det transcendenta inte har någon funktion att fylla, är dock detta mycket svårt.

Argumentet som kallas "ondskans problem" verkar för många vara en övertygande kritik av tro och religion. Men argumentet har själv ett problem. För att kritiken över huvud taget skall hänga ihop måste vi först vara berättigade att kalla ondskan för "ondskan" d.v.s. något moraliskt förkastligt. Men från den ateistiska ståndpunkten, eller en materialistisk, naturalistisk vetenskaplig ståndpunkt, där det övernaturliga eller transcendenta inte spelar någon roll, är detta svårt.

Argumentet känns igen: Om vi vill tro att Gud är Gud och att han är värd att tro på, måste Gud vara kärleksfull och allsmäktig. Men om vi ser oss omkring så ser vi en värld full av lidande, förstörelse, hat och död. Hur kan Gud tillåta så mycket ondskan? Om Gud låter den oskyldige lida förefaller han vara kärlekslös. Bryr sig Gud verkligen om oss? Och om Gud inte skulle kunna hindra det onda är han väl inte allsmäktig? Kan vi fortfarande tro på hans budskap om frälsning om han inte kan övervinna ondskan?

Det ondas existens förefaller utgöra ett problem för tron på den kristna Guden. Och detta är inte bara använt som en kritik från de som står utanför tron utan är också en djup frågeställning för troende människor, ibland så djupgående att de hamnar i ett plågsamt tvivel.

Om vi för en stund bortser från frågor om Guds karaktär är det viktigt att inse att något är fel med själva resonemanget bakom denna kritik av tron. Och därför, innan vi börjar tänka på att försöka lösa ondskans problem (åt Gud), är det viktigt att inse problemet med invändningen.

Problemet med "Ondskans problem" är att det börjar med en förmodad

standard för vad som är rätt och fel. Och inte bara en idé om vad som är rätt och fel utan också övertygelsen att en kärleksfull person ibland borde strida emot och besegra ondskan. Från en sådan utgångspunkt anklagas alltså Gud för att misslyckas. Men varifrån kommer dessa starka moraliska övertygelser? På vilken grund gör vi en sådan distinktion?

Det verkar som om vi har två valmöjligheter. Först i fråga om materialistiska och naturalistiska förklaringsmodeller (t.ex. evolutionsteorier inom sociologi och psykologi). Ondskan blir här en del av det naturliga förloppet. Men för att denna typ av val ska fungera måste det finnas en tillräckligt stark förklaring till varför vi kallar ondska för "ondska" och varför vi bör se det som mer kärleksfullt att stå emot och besegra den. Vi måste med andra ord kunna förklara varför ondska inte är en del av den naturliga utvecklingen.

Den andra valmöjligheten tillstår att vi har ett problem med ondska och att vi behöver något utanför eller bortom oss själva inte bara för att kunna skilja mellan ont och gott utan också som en källa till vår medvetenhet om ondskan och vår längtan att göra något åt den. Oavsett om vi kallar detta Gud eller inte så behöver vi, enligt denna tankelinje, en förklaring till varför vi över huvud taget klagar på att det finns så mycket ondska.

Låt oss ta ett exempel som har med den första valmöjligheten att göra. Först, låt oss klargöra vad vi talar om. Vi talar inte om mänskligt lidande i allmänhet på ett sätt som skulle inkludera naturkatastrofer eller sjukdom. Vi talar om mänskliga val: vad människor eller miljön får lida för som en direkt eller indirekt konsekvens av mänskliga val.

Intressant nog är ordet "ondska" ganska ofta använt i dagens kultur. Det förekommer ibland i media och nyhetsrubriker och intervjuer. Det används alltså inte offentligt bara av religiösa företrädare. Tänk t.ex. på rapporterna om våldtäkt som använts som vapen i Kongo eller mannen som fängslade en flicka i många i år i sin källare, maktmissbruket av romersk katolska präster och bankchefer, terroristhandlingar och de handlingar som utfördes av soldater som arresterade och utfrågade misstänkta terrorister.

I alla dessa berättelser känner folk sig fria att använda ordet "ondska" men utan någon religiös trosövertygelse. Sådana "ondskor" skall helt enkelt inte tillåtas. De förtjänar inte förståelse eller ens dialog utan ett svar, ett straff. Idén är helt enkelt denna: "Du skall inte göra sådana saker".

Alla är redo, troende som icke-troende, att uttala sin mening om vissa

människor som "onda" och på så sätt distansera sig själv från dem så långt som möjligt. Vad är det som underbygger vårt problem med ondskan i sådana exempel? Varför ska vi bli upprörda på ett sätt som om vi hade rätten att döma dessa handlingar och val? Hur kan vi få veta?

En bestseller från 2008 ger oss ett intressant svar, *The Lucifer Effect*, skriven av den amerikanske psykologen Philip Zimbardo. Zimbardo kom på och regisserade det kontroversiella 'Stanford Prison Experiment' år 1971 i vilket ett antal unga män frivilligt ställde upp att delta i ett slags rollspel med fångar och fångvaktare. Målet med experimentet var att försöka se närmare på de effekter som makttroller och maktlöshet hade på det sociala beteendet hos deltagarna.

Väktarna hade uniformer, fullt munderade med klubbor och solglasögon, och under sina skift hade de fullständig myndighet över fångarna. Fångarna blev endast givna en lång skjorta utan underkläder och tilltalades inte med namn utan enbart med ett tilldelat nummer. Det fanns några få regler och en isoleringscell för straff men annars var det upp till väktarna att upprätthålla ordningen.

Experimentet var tänkt att hålla på i två veckor men gick snart över styr. Inom 24 timmar kom de första tecknen på missbruk, straff utdelades godtyckligt, t.o.m. vakterna började gå och tala annorlunda (speciellt på nattskiftet) och ju längre det hela höll på desto galnare blev det. Straffen blev allt hårdare och fysiska, t.o.m. sexuellt utnyttjande förekom. Förnedringslekar och striktare regler uppfanns. Till slut var en del fångar tvungna att åka hem efter stark psykologisk press och det hela avblåstes efter endast sex dagar.

Efter ett verkligt upplopp i San Quentinfängelset blev experimentet plötsligt nyheter och en dokumentär gjordes om det (delar finns på youtube). Den inkluderar videoklipp av experiment och intervjuer med deltagarna efteråt som uttryckte sin chock och förvirring över vad som hänt. Och liknande var givetvis reaktionen i omvärlden: "Hur var detta möjligt?" Inte bara det att ett sådant oetiskt experiment kunde utföras (vilket Zimbardo erkänner flera gånger i sin bok) utan just det faktum att allting gick fel så fort. (Det fortsätter och fascinerar fram till våra dagar – se bara hur många träffar du får på Google om du söker på "Stanford").

Zimbardo säger att skälet att skriva boken inte är att återberätta historien. Idén kom till honom när han såg de nu berömda TV-bilderna från Abu Ghraibfängelset där amerikanska soldater förnedrar terrormisstänkta män. Det såg likadant ut som minnena från hans eget experiment. Och

omvärldens reaktioner var också desamma. Men nu var det inte ett oetiskt experiment utan en del av ett verkligt system.

Det ledde honom till att skriva boken utifrån följande fråga: Trots att Stanfordexperimentet var fullständigt oetiskt, kan vi lära oss något från det? Är det så att vissa system verkligen ger upphov till ondska? Zimbardo definierar ondska som att "avsiktligt handla på sätt som skadar, utnyttjar, förnedrar, avhumaniserar eller ödelägger oskyldiga eller använda sin makt för att uppmuntra eller tillåta andra att göra så på dina vägnar" (s. 5) ("oskyldiga" här betyder inte moraliskt fläckfri utan helt enkelt att en oskyldig är någon som inte förtjänar ett visst straff).

Vad orsakar detta beteende? Om vi först ser till den inre läggningen hos en person (det mentala tillståndet, genetiska anlag, patologiska mönster o.s.v.) säger Zimbardo att vi ofta finner viktiga faktorer. Men i några fall – så som i Stanfordexperimentet men också hos de amerikanska soldaterna i Abu Ghraib och även de nazistiska läkarna som utförde fasansfulla experiment på judiska fångar – handlar det om människor som hade gått igenom utförliga psykologiska test före och efter deras "onda" uppförande utan några signifikanta avvikelser. De var helt enkelt friska och vanliga människor. Att leta efter läggningar i personer kan ge vissa men inte tillräckliga förklaringar.

Ligger då orsaken i situationen eller miljön, i utifrånkommande påverkan så som socialt tryck eller specifika exempel på uppförande? Det är säkerligen en faktor men återigen är det inte tillräckligt för att förklara fenomenet, säger Zimbardo, eftersom det nästan alltid finns någon som sätter stopp eller en revolutionär som inte bara följer med. Tydligt finns det något i oss som kan bjuda motstånd.

Zimbardo drar slutsatsen att kontexten spelar en stor roll i hur mycket utrymme, tillgångar och uppmuntran man får för att göra något som han eller hon annars aldrig skulle drömma om att göra men att det också måste finnas någon form av "reservoar" eller benägenhet att göra onda saker inom oss som släpps lös i vissa kontexter. Det som kommer fram, säger han, är helt enkelt för kreativt för att rakt upp och ner vara en produkt av påverkan utifrån.

Zimbardo varnar sedan läsaren för "förutfattade meningar som är ego-centriska och endast tjänar till att skydda sig själv" som vi ofta använder för att förklara bort våra felsteg och även vårt ansvar (s. 261). Sådana försvarsmekanismer kan göra oss blinda för våra egna potentiellt dåliga sidor. "Vi vill tro", fortsätter han, "på en grundläggande, oföränderlig

godhet i människor, på deras styrka att stå emot yttre tryck, på deras förnuftiga omdöme och sedan förkastande av tillfällets frestelser. Vi tillskriver den mänskliga naturen gudalika kvalitéer med moral- och förnufts-förmågor som kan göra oss både rättrådiga och visa" (s. 211).

Men detta är ett stort misstag, säger Zimbardo, eftersom inget kunde vara längre från sanningen. "Varje handling som en människa någonsin utfört, oavsett hur fruktansvärd, skulle kunna vara utförd av oss i vissa omständigheter. Den kunskapen ursäktar inte ondska utan snarare demokratiserar den, fördelar skulden bland alla aktörer, snarare än att påstå att den hör till en de avvikandes och översittarnas skara – Dem och inte Oss" (s. 211).

Zimbardo pekar först på sig själv som exempel: en person som har ansvar för mycket ondska då han missbrukade sin makt som forskare i Stanfordexperimentet, driven av åtrå till kunskap. Han erkänner att han gick vilse och slutade behandla de unga männen som människor. Det hela stoppades bara på grund av påtryckningar från en annan psykolog som var på besök som var chockad och blott genom hennes bestörta skrik fördes han tillbaka till verkligheten. Han kallar henne för en hjälte (och senare gifte de sig!).

Så ondska är inte någonting "där ute" utan "inom oss", eller i varje fall dess möjlighet. Det är ett ganska starkt påstående för att komma från en vetenskaplig forskare och psykolog som inte vill komma med några religiösa anspråk. Lägg märke till Zimbardos språkbruk: "Betänk möjligheten att vi alla har möjligheten, eller de mentala mallarna, som behövs för att antingen bli ett helgon eller en syndare, altruister eller själviska, varsamma eller våldsamma, sunda eller galna, goda eller onda. Kanske föds vi med en hel uppsättning av kapaciteter...och den perversa benägenheten är inneboende i själva processen som gör att människor utför alla de underbara saker som vi gör." (s. 229).

Det är en ärlig och ödmjuk tankegång. Men när Zimbardo börjar förklara hur det kan förhålla sig på detta vis uppstår en intressant spänning: "Låt oss anta att den goda sidan i människan är förnuftig, välordnad, sammanhängande och som Apollos vishet medan den onda sidan är kaos, oordnad, oförnuftig och som centrum i Dionysios liderlighet. De centrala apolloniska dragen är återhållsamhet och hämmande av begär och är satt emot de dionysiska dragen som är okontrollerad lust och frigörelse." (s. 305). Han drar slutsatsen att "människor kan bli onda när de är fångna i situationer där den normala kognitiva kontrollen som

leder deras beteende på ett socialt önskvärt och personligt accepterat sätt blockeras, suspenderas eller förvrängs... och övervägda förtryckta val får ge vika för oövervägda känslomässiga responser." (s. 305)

Det är förvisso sant att en dos tålmod ofta hjälper en att undvika att bli känslomässigt kapad och de dåliga beteenden som följer från en sådan kapning. Många framgångsrika beteendeterapeuter har uppmuntrandet av tålmod som grundprincip. Men som svar på sin egen beskrivning av de djupa, kreativa och komplexa ondskor som vi är kapabla till kommer det till korta. Till att börja med bortser han från sina egna tidigare varningar att inte överskatta den mänskliga potentialen och tillskriva "gudalika" förnuftsfrågor som gör att vi kan övervinna ondskan. Förklaringen ovan förefaller vara ett direkt brott emot det rådet. För det andra så verkar det klenat att föreslå att väktarna i Stanfordexperimentet skulle ha varit hjälpta av "kognitiv kontroll" eller "socialt accepterade" mönster. Som experimentets ledare var Zimbardo mycket förnuftig, och som han själv tillstår satt han där med övertygelsen att det hela var fullständigt acceptabelt och i linje med hans ansvar som forskare. Det var faktiskt det känslomässiga utbrottet hos en annan psykolog och en mycket passionerad konfrontation som gjorde att Zimbardo tog sitt förnuft till fånga igen. Vidare, det kalla analytiska förnuftssinnet har ofta – om det är isolerat – ansetts vara roten till inhumana ideologier och system som lett till ondskor.

Bortsett från hans viktiga och ärliga insikt i de mörkare sidorna i människan och den provocerande spegeln han vill hålla up framför oss – vilket är något jag verkligen beundrar i denna bok – finner jag att den inte håller måttet när den ska förklara ondskans verklighet och ge ett vettigt svar på den.

Denna gamla uppdelning mellan den mänskliga passionen och förnuftet – främst försöket att lokalisera godhet och ondska i den ena eller andra sidan – är alldeles för simpel för att göra den komplexa potentialen för goda och onda mänskliga handlingar rättvisa. Min poäng är att Zimbardo som materialist knappast har något annat val. Han har inskränkt sig till att endast arbeta utifrån naturalistiska förutsättningar och lösningar. Han går till och med så långt att han säger att i vissa situationer tas den sofistikerade delen i hjärnan som kallas för hjärnbarken över av det primitiva limbiska systemet och amygdala (mandelhjärnan, en del av det limbiska systemet) som undanröjer vår förmåga att välja ett beteende som går emot det onda. Passionen tar över och förnuftet förlorar

sin förmåga att kontrollera. Han drar slutsatsen att vi måste försäkra oss om att bygga ett system som främjar förnuftets kontrollförmåga.

Jag uppskattar hans vädjan att nedmontera vissa maktsystem som skulle kunna bidra till en ondskefull mani. I fråga om neurovetenskap och kemi kan han ha helt rätt i sin beskrivning av hjärnaktiviteten vid moraliska val. Men som en förklaring av och ett svar på den ondska som han var vittne till, beskrev och varnade för i sin bok, är denna teori allt för reduktionistisk och optimistisk.

Låt mig upprepa att jag tycker Zimbardos bok är fascinerande och beundransvärd som studie på flera nivåer. Han vill vara ärlig inför den brutala verklighet som ondskan är och varna oss för att överskatta våra moraliska kapaciteter. Å ena sidan vill han heller inte att ondskan ska ha sista ordet. Tålmod och förnuftig behärskning kan hjälpa oss vidare. Tar man hans egen berättelse som exempel finner man att passionerade och deltagande känslor är nyckeln.

När det kommer till att förklara dessa ting enbart utifrån naturalistiska och materialistiska förutsättningar kommer vi inte bortom förenklade motsättningar (Apollos och Dionysos) och summariska förklaringar av de vetenskapliga processer som förklarar sig som orsaken till ondskan. Dessutom saknar jag i Zimbardos redovisning en förklaring till varför det han kallar "ondska" helt enkelt inte är acceptabelt som ett inslag i evolutionen. Varför börjar han överhuvudtaget boken med en högljudd klagan över onda beteenden?

Trots att det troligen inte bevisar Guds existens är det förvisso intressant att i anslutning till detta peka på att den bibliska synen på människans moral undviker dessa fallgropar. Där finner vi inga förenklade motsättningar mellan en förnuftig apollonisk kontroll och den dionysiska passionen. Människan beskrivs i Bibeln som skapad till Guds avbild – utan att vara Gud för vi ska sannerligen inte överskatta vår makt eller godhet – genom att hon reflekterar Guds förmåga att älska med huvud, hjärta och händer som en komplex helhet.

Av detta skäl är Guds lag en grundläggande lag om en holistisk kärlek (4 Mos. 6:5 och Matt. 22:37). Det är en kärlekshandling som vi är kallade till och kan följa på många olika sätt: förnuftigt, känslomässigt, praktiskt och aktivt, men som en helhet, en sund människa. Guds lag är inte framställd som en regelsamling som vi har fått för att begränsa oss. Den är given som en väg till verklig frihet, en beskrivning av relationerna

för vilka vi var skapta, med varandra, med vår omgivning och med Gud själv.

Valet att älska med huvud, hjärta och händer är ett livsval, säger Gud i Femte Mosebok. Och det var, är och kommer alltid att förbli Guds avsikt med oss. Vi är skapta för att längta efter hans kärlek, att ge och ta emot den, på alla dessa plan. Detta är vad Bibeln lär. Att ta miste på att Gud är livets källa eller Skapare och också källan till kunskap om hur vi kan vårda dessa relationer på ett bra sätt kommer att leda till förluster. I vishetens personifikation i slutet av Ordspråksboken kapitel 8 säger Gud "Den som syndar mot mig skadar sin själ, alla de som hatar mig älskar döden."

Hur denne Gud handskas med ondska i världen just nu förblir en stor fråga. Poängen med denna artikel är följande: Det är avgörande att se att vi i Bibeln verkligen finner en mycket god förklaring till varför vi har de problem vi har med ondskan till att börja med. Ondska var inte en del av avsikten. Den förstör och ödelägger relationer av alla slag. Vi är inte skapta för att se den få fäste i våra liv och vår värld eller ge den sista ordet.

Men samtidigt får vi inte överskatta oss själva. Det är möjligt att vi kommer att välja det onda och så delta i förstörelsen av oss själva, vår nästa och omgivningen. Med jämna mellanrum använder vi systemen som gör detta möjligt, ibland på väldigt extrema sätt och ibland på mer utstuderade sätt. Bibeln är klar över denna potential inom oss själva också.

Problemet med "Ondskans problem" som en kritik av (kristen eller annan guds-)tro är att den kommer till korta i förklaringen av de verkligheter som har med vårt moraliska tillstånd att göra (vilket Zimbardo erkände). Dessutom måste du för att kunna kritisera Gud för att han inte tar itu med ondskan först presentera en alternativ förklaring till varför du kallar ondska för "ondska" och varför vi borde försöka besegra den utan att samtidigt överskatta våra moraliska förmågor.

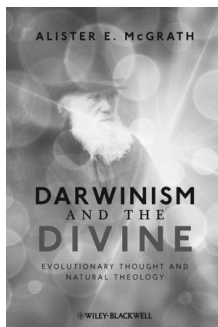
I ljuset av detta verkar det vara rimligt att börja med Gud som källan till den moraliska medvetenheten och därifrån fortsätta till frågan varför ondska har en plats i våra liv och varför vi inte accepterar det och vad vi kan och borde försöka göra åt det. På många sätt gör detta bibliska sätt att närma sig problemet större rättvisa åt dess komplexiteter och allvar än ett naturalistiskt sätt som vi ser hos Zimbardo.

Detta är en översättning och bearbetning av ett föredrag på engelska (*The Lucifer Effect*) av Robb Ludwig, anställd på holländska I'Abri. Översättningen är gjord av Stefan Lindholm.

Darwinism and the Divine - Evolutionary Thought and Natural Theology

Alister E. McGrath

Frågan om Charles Darwins och darwinismens förhållande till Gud leder till ett ständigt nytillskott av föredrag, artiklar och böcker. Frågorna är många. Hur var det med Darwin? Var han verkligen ateist? Skulle han inte bli präst? Blev han kristen på sin dödsbädd? Och darwinismen då? Är den allt igenom materialistisk? Eller går modern evolutionslära att förena med kristen tro eller andra religiösa åskådningar? Det kan vara lätt att skriva av sig och ge utlopp för sitt eget hjärtas mening, men det tar tid att

hitta och läsa in sig på relevanta primär- och sekundärkällor och att verkligen försöka reda ut åsikter och skillnader mot bakgrund av sammanhang, influenser och originalitet. Många verkar känna sig kallade att skriva, men få tycks vara utvalda till att bidra med något substantiellt. Alister McGrath hör till den senare kategorin. Det är helt enkelt en fröjd att läsa hans bok. Som läsare behöver man inte ens övertygas av författaren om hans centrala tes, för att erfara att han ändå skriver förnuftigt, respektfullt och mycket elegant. Han är dessutom noga med att definiera betydelsefulla begrepp, försöka reda ut viktiga förlopp och förhållanden samt redovisa sina källor. Arbetet inger respekt.

Boken är pedagogiskt indelad i fyra delar. Den första delen på nästan 40 sidor ägnas just åt definitioner och förtydliganden av viktiga begrepp. Den andra delen på inte fullt 140 sidor ger en historisk exposé av engelsk naturlig teologi från slutet av 1600-talet till Charles Darwin (1809-1882). Den tredje delen på ca 90 sidor redovisar och analyserar den samtida diskussionen om darwinism och naturlig teologi och den fjärde delen på nästan 20 sidor är en avslutning med slutledningar. Mycket finns att skriva och resonera om, och jag hoppas att mitt urval kan fungera som en intellektuell apptitretare.

I sitt förord beskriver McGrath syftet med sin bok. Det är för det första

att identifiera och beskriva olika former av naturlig teologi i England under åren 1690 till 1850 och se hur dessa påverkades av Darwins teorier. För det andra är det att undersöka och utvärdera harmoniseringsförsök i relationen mellan evolutionstanken och naturlig teologi under vår egen tid. Givetvis vill McGrath själv bidra till detta. Om vi utgår ifrån definitionen av naturlig teologi att med förnuftets hjälp utan speciell uppenbarelse komma fram till kunskap om Gud eller om det gudomliga, så förmedlar McGrath redan i bokens inledning slutresultatet av sin forskning att det inte går att hävda med trovärdighet att Darwins teori innebär att den naturliga teologin fick sin dödsstöt. Detta betyder i klartext att inflytelserika kristna teologer och vetenskapsmän tidigt försökte harmoniera darwinismen med den naturliga teologin och deras kristna tro. Författaren beskriver hur detta gick till, men inledningsvis tar han upp sin egen metod, dvs. hur han läste in sig på källmaterialet strikt kronologiskt, för att kunna läsa Darwins arbeten med liknande förutsättningar och en liknande begreppsmässig bakgrund som honom. En föredömlig, men svår genomförbar strategi.

Efter en genomgång av olika slags inriktningar inom naturlig teologi ger McGrath klartecken för naturlig teologi som sådan, men den måste då vara väl underbyggd av en "robust and intellectually fertile Trinitarian foundation". Begreppet 'trinitarisk' indikerar visserligen en uppenbarad och inte en naturlig teologi, men McGrath menar att en sådan grund erbjuder en ontologisk stabilitet i stället för tillfälliga intuitioner, längtan och förhoppningar. För att kunna arbeta fram en livsduglig naturlig teologi måste den också anta utmaningen från Charles Darwin och hans arv, menar författaren. Ofta har det hävdats att evolutionsteorin omöjliggjorde en naturlig teologi. Och visst tycks naturlig teologi vara bra mycket enklare utan evolutionsteorin, även om naturlig teologi ingalunda är ett problemfritt arbetsområde. Något enklare borde det t.ex. gå att hänvisa till skapelsens skönhet i stort och smått utan evolutionslärens principer i bagaget, för att kunna dra slutsatsen att Gud existerar och till och med är en kärleksfull Gud. Det gick naturligtvis att vara ateist före Darwin, men Richard Dawkins lär ha sagt att Darwin gjorde ateismen intellektuellt tillfredsställande, samtidigt som han i övrigt tycks mena att kristen tro blivit ohållbar. McGrath vill nu visa att det förvisso är möjligt att kombinera evolutionslära med naturlig teologi och kristen tro.

Inledningsvis ställer McGrath frågan om det är försvarligt att använda termen 'darwinism' för att beteckna modern evolutionslära. Vi använder ju inte termen "kopernikanism" för att beteckna det nutida tänkandet om vårt solsystem. Vissa delar av den kopernikanska modellen anses nu vara felaktiga och andra riktiga, och på samma sätt är det med darwinismen, om vi går tillbaka till vad Darwin själv stod för. Skillnaderna är ju så stora och uppenbara. Det är trots allt inte mycket kvar av Darwins ursprungliga teori när det gäller hans uppfattning om ärftlighet och andra föreslagna förändringsmekanismer. Inte ens paradbegreppet "det naturliga urvalet" står sig oanfrätt i den vetenskapliga diskussionen. Nu, menar McGrath, ses det mer som ett nätverk av olika mekanismer. Darwin såg det som ett begrepp, som förklarar evolutionär förändring. Nu ses det mer som ett upprätthållande av en evolutionär anpassning, en dynamisk stabilisering. Så slutsatsen tycks given, men McGrath är diplomatisk och menar att det troligen är oklokt att använda termen 'darwinism' för modern evolutionsbiologi. En randanmärkning här dock. Flera av dem, som debatterade mot Darwin och hans teori, menade just detta om det naturliga urvalet att det hade en stabiliserande funktion och ingalunda en nyskapande. För det senare behövs ju variation, vilket ingen i Darwins samtid kunde förklara utan att ta till tanken om att förvärvade egenskaper nedärvs, dvs. ett slags lamarckism. Det gjorde även Darwin.

Med ett par stycken om darwinismen som ideologi och om metafysisk uppblåsning av evolutionstanken, avrundar McGrath sin första del om förutsättningar och definitioner. Han menar att termen darwinism har blivit till en ideologi för två viktiga grupperingar. Den första gruppen vill försvara en biologiskt grundad ateism, och den andra vill gå emot den. Om ordet darwinism används som en vetenskaplig teori så är den möjlig att falsifiera. Om den används som en världsåskådning, är den, enligt McGrath, bortom vetenskaplig prövning. Thomas Henry Huxley (1825-95), Darwins vapendragare, menade dock att det finns en trosartikel för den som "omvänts" till att tro på vetenskap, och det är en bekännelse till en universell ordning och kausallagens – dvs. lagen om orsak och verkan – absoluta giltighet alltid och överallt, men McGrath menar, förmodligen lite väl snällt, att Huxley identifierar detta som en funktionell förutsättning för vetenskap utan några ideologiska slutsatser. Som metod är kausallagen således okej, men inte som ideologi. Mot Huxley ställer dock McGrath Harvardbiologen Richard Lewontin, som sägs kräva en absolut förpliktelse till materialism före den vetenskapliga

verksamheten. "We cannot allow a Divine Foot in the door", menar Lewontin. Den tidigare Oxfordprofessorn i Public Understanding of Science, Richard Dawkins, är ytterligare en som betraktar darwinism som en världsåskådning, och som stöd citeras bl. a. uppsatsen "Darwin Triumphant: Darwinism as a Universal Truth".¹ McGrath menar dock att så snart darwinismen förs fram som en världsåskådning är det inte längre frågan om enbart vetenskap. Då, menar författaren, dras hela frågan in i ett kulturellt krig, som riskerar att skada såväl darwinismens som evolutionslärens trovärdighet, men det skadar även de vetenskapsmän som för debatten. På ett liknande sätt som denna ideologisering går till så är också evolutionstanken väldigt lätt att blåsas upp från vetenskaplig teori till metafysik. Detta slag av "metaphysical expansion", när vetenskapliga påståenden eller teorier tas till intäkt för metafysiska ställningstaganden menar McGrath vara mycket vanligt inom vetenskapen över huvud taget. Ett tydligt exempel presenterar författaren med Dawkins bok *The Selfish Gene* (Den själviska genen) från 1976, där gener beskrivs som aktiva verksamma individer med ödet i sina egna händer. Dawkins suggestiva bilder och metaforer om gener som skapade oss och som avskilda från den yttre världen ändå kontrollerar oss, manipulerar och kommunicerar etc., kan kokas ned till det empiriskt verifierbara påståendet att gener finns i dig och mig, punkt slut. Inte så mycket för Dawkins att popularisera, med andra ord, om han ska hålla sig strikt till vetenskap.

I den historiska exposén beskrivs hur den engelska varianten av naturlig teologi växte fram efter reformationen och den vetenskapliga revolutionen. McGrath är ganska utförlig och låter en rad stora engelska personligheter inom teologi och naturvetenskap träda fram som exempel. Låt mig nämna Cambridgeteologen och sedermera biskopen John Pearson, matematikern och en av grundarna till The Royal Society, John Wilkins, teologen och biskopen James Ussher, fysikerna Robert Boyle och Isaac Newton, botanisten John Ray och inte minst Cambridgefilosofen William Paley och hans standardverk *Natural theology*, som inleds med den berömda metaforen om klockan, som hittas någonstans, och som inte likt en vanlig sten kan ha legat där i alla tider, utan måste vara ett tecken på en konstruktör. Dawkins svarade ju ungefär 200 år senare med boken *The Blind Watchmaker*. Hos dessa gentleman från 1600-talet och framåt fanns en absolut vördnad för den naturliga uppenbarelsen vid sidan av den speciella uppenbarelsen, dvs. den heliga Skrift. McGrath menar att det var specifikt engelskt att betona regelbundenheten och

ordningen i naturen. Engelsk protestantism påstås också ha varit generellt negativ till föreställningen om underverk inom naturens hägn. Katolikerna sökte styrka sin position med att hänvisa till under, vilket ledde engelska teologer till ståndpunkten att Gud för länge sedan upphört med sina direkta ingripanden. Newtons lagar var i harmoni med Guds försyn, men grunden för denna samsyn var läran om skapelsen. Gud hade skapat för ungefär sex tusen år sedan och Han hade skapat världen statisk, dvs. ungefär som den såg ut ca sex tusen år senare. Det var en allians mellan protestantisk kristendom och Newtons naturfilosofi.

Just denna statistiska syn på skapelsen beskriver McGrath som den "gamla" naturliga teologins stora problem. Den gav inte utrymme för dynamik och utveckling. Denna statistiska uppfattning var också Darwins stora fiende. McGrath identifierar här Darwins motståndare, "the doctrine of special creation", dvs. direkt eller omedelbar skapelse av alla arter, av "individual species", men till detta vill jag foga en, som jag ser det, avgörande kritisk synpunkt på McGraths historiska exposé. Det är helt riktigt att Darwin fokuserar sin kritik i arbetet *The Origin of Species* (1859) på anhängare av "special creation" och artkonstans. Gång på gång skriver Darwin att han är övertygad om att arterna inte är oföränderliga, "immutable". Han beskriver det som att det är en ståndpunkt han själv tidigare hade och att majoriteten av alla naturvetenskapsmän och forskare, "most naturalists", fortfarande har. Men detta är och var en skenbild. När man tar del av den samtida forskningslitteraturen och inte minst recensioner av *On the Origin*, skrivna av Darwins mer framstående akademiska kolleger, får man en helt annan bild än den Darwin uppenbarligen ville lyfta fram i sitt arbete. Detta skriver McGrath inte något om, och då får man också som författare finna sig i att bilden av meningsmotsättningarna blir skev och missvisande. Redan Linné hade på 1740-talet ändrat sin uppfattning om artkonstans. En uppfattning Darwin påstår att han tidigare hade, men samtidigt problematiserar ledande Darwinforskare detta, t.ex. James Moore och Adrian Desmond i sin biografi över Darwin, genom att visa att den knappast var så självklar redan under dennes studietid i Edinburgh. I *Theofilos* nr. 3, 2010, skrev jag i artikeln 'Tro och vetenskap: Krig fred eller vad?' om hur Storbritanniens tre ledande vetenskapsfilosofer John Herschel (1792-1871), William Whewell (1794-1866) och John Stuart Mill (1806-1873) ansåg att Darwins teori inte höll måttet rent vetenskapligt, eftersom teorin var så fylld av spekulationer och hypoteser. McGrath skriver om ett viktigt

arbete om naturlig teologi av Whewell, men han skriver inget om den förkrossande vetenskapsteoretiska kritik, som, bland många andra, denne nykantian hade mot Darwins teori. Inte en enda artövergång kunde Darwin ge exempel på, och bristen på empiriskt stöd i en så avgörande fråga irriterade i synnerhet Herschel och Mill. Samtidigt menade ledande geologer och biologer som hans lärare Adam Sedgwick (1785-1873) och biologerna Thomas Vernon Wollaston (1821-1878) och William Hopkins (1793-1866) att Darwin och hans efterföljare blandade ihop variationer inom arter med "verkliga" arter. Visst, ornitologen John Gould, som hjälpte Darwin med att sortera finkar efter forskningsresan med fregatten Beagle, menade att finkvariationerna från Galapagosöarna var olika arter, men den uppfattningen representerade inte något slags forskningsfront. Däremot menade Gould att Gud skapat arterna och att de varit oföränderliga sedan skapelsen, och på så sätt utgjorde han den perfekta motståndaren för Darwin. Gould, eller snarare den som trodde på artkonstans, fungerade ungefär som en "fundamentalist" fungerar i vår tid. Har man bara lyckats etikettera sina mer sofistikerade motståndare med något så hemskt, så är halva slaget vunnet. Någon konstruktiv debatt blir det sällan. Med en sådan huvudmotståndare hamnade givetvis mer resonabla och intellektuellt flexibla meningsmotståndare helt oförtjänt i debattens bakvatten. Det handlade från Darwins sida om ett slags retorisk och strategiskt motiverad marginalisering av just dem, som kunde bjuda Darwin på ett intellektuellt vederhäftigt motstånd.

Vad är då betydelsen av detta med Paleys artkonstans? Jo, McGrath identifierar uppfattningen om *special creation* och artkonstans som just den uppfattning av skapelse, som ledde till allvarliga problem, när man så småningom allt mer uppfattade tillvarons dynamik och förändringspotential. Såväl Linné som ledande engelska kristna naturvetenskapsmän, samtida med Darwin, stod förvisso redan för uppfattningen att de skapade slagen inte motsvarade den artindelning som gjorts inom taxonomin. De skapade slagen ansågs vara av en högre ordning än ett snävt artbegrepp, i vissa fall släkte, i andra fall kanske familj eller ordning, allt beroende på en i grunden otillfredsställande och ofta godtycklig artindelning. Alternativet var att vidga artbegreppet eller reformera taxonomin, vilket naturligtvis skulle ha varit ett Sisyfosarbete. På samma sätt som huvudmotståndaren i Darwins *On the Origin* var företrädare för artkonstans, blir nu i McGraths bok de som står för artkonstans, företrädare för en föråldrad naturlig teologi, när han jämför dem med dem som vill inte-

gera modern evolutionslära med naturlig teologi. Effekten blir densamma. Darwins huvudmotståndare var en enkel halmdocka, som lätt kunde tillbakavisas. McGrath tar över den halmdockan vad gäller naturlig teologi och ger sig på den, låt vara långt mer elegant än Darwin.

In sin tredje del ser McGrath en potential i kyrkofadern Augustinus, eftersom denne gav utrymme för en dynamisk utveckling. Men egentligen lämpar sig inte Augustinus så väl för detta, eftersom han samtidigt stod för artkonstans och en ung jord. En bättre utmaning vad gäller vetenskaplig grund för naturlig teologi skulle McGrath få från t.ex. professorerna Trygve Gjedrem, världsledande expert på djuravel, och Siegfried Scherer, professor i mikrobiologi, som ingalunda står för något slags artkonstans, men en mer sofistikerad skapelseuppfattning, där utgångspunkten är att Gud skapade grundläggande växter och djur med en genetisk potential, vilket såväl ger utrymme för, som förklarar dynamik och förändring, inklusive artbildning, men även existerande reproduktionsbarriärer. McGraths kollega och gode vän John Lennox, professor i matematik vid Oxfords universitet, skulle kunna bidra väsentligt till en sådan grund för naturlig teologi.

Hur visar då McGrath att evolutionstanken kan kombineras med tro på Gud? Ja man skulle kunna beskriva McGraths och andra evangeliska teologers strategi enligt följande. Gud handlar omedelbart och medelbart. Omedelbara eller direkta handlingar identifieras ofta med just skapelse eller under. Medelbara eller indirekta handlingar identifieras med försyn och Guds "kontroll". McGrath och många av dem som refereras i boken menar nu att Gud inte skapade omedelbart utan medelbart. För att fritt citera den Oxfordutbildade prästen Carles Kingsleys reaktion på darwinismen: "Vi vet sedan gammalt att Gud är vis nog att kunna skapa allt, men nu vet vi att han är så mycket visare att han kan skapa så att allting skapar sig självt." Enligt McGrath skapades således universum med vissa grundläggande fysikaliska konstanter och lagar inbäddade i sig, vilka sedan styrde själva tillblivelsen och utvecklingen. Och visst kan Gud ha gjort så, men, om vi utgår från Guds egenskaper, kan Gud lika gärna ha valt att skapa direkt, vilket i så fall torde göra de vetenskapliga försöken att utröna och förstå själva skapelsehandlingen tämligen meningslösa. Att försöka förstå Guds skapelsehandling genom fysikaliska konstanter och lagar torde rimligen vara lika hopplöst som att försöka förstå Jesu uppståndelse eller vinundret i Kana med hjälp av modern vetenskap. Eller skulle Gud vara bunden av sina egna skapade "naturlagar"?

Vid ett tillfälle skriver McGrath att det naturligtvis ligger närmare till hands för en teolog, som arbetar i dialog med naturvetare och med naturvetenskap, att betona Guds medelbara handlingar, dvs. Hans inomvärldsliga agerande inom ramen för rådande naturlagar. Förmodligen torde detta gälla såväl Guds skapelsehandling som Jesu under. Men vari ligger det orimliga i inställningen att en allsmäktig Gud kan handla på olika sätt? Det ligger helt enkelt utanför vetenskapens kompetensområde att uttröna Guds omedelbara handlingar. Att stå för denna inställning är intellektuellt sett rationellt och fullt försvarbart. Det handlar inte om att blanda in Gud direkt i det vetenskapliga arbetet, vilket sägs omöjliggöra det, utan det handlar om att vara öppen för att Gud kan ha skapat direkt och kan ingripa direkt. Problemet är bara att så många forskare idag ser utgångspunkten att någon gud inte finns, som vetenskapens default-läge. Allt annat väcker uppståndelse och, faktiskt, allt för ofta, ren vuxenmobbing.

Det är uppenbarligen med viss frustration McGrath har tagit del av texter från kristna författare under mitten av 1800-talet. I stället för att använda sig av en långt äldre kristen intellektuell tradition, som t.ex. Augustinus, fastnade de i artkonstans i Paleys tappning, menar McGrath, en uppfattning som med rätta beskrivs som en intellektuell och andlig tvångströja. Problemet är bara att tvångströjan inte är representativ för vare sig de mest framstående av Darwins samtida meningsmotståndare bland kristna vetenskapsmän eller som underlag för en nutida naturlig teologi, som på ett reflekterat och rationellt sätt kan förhålla sig kritisk till vår tids moderna biologiska evolutionslära. Med klarhet visar McGrath hur design inte kan bevisas. Design är enbart något man kan sluta sig till indirekt, enligt författaren. Detsamma skulle man kunna säga om väsentliga delar i modern evolutionslära, vilket dock McGrath inte gör. Darwin hade inte en enda belagd artövergång. Motsvarande problem med empirin finns förvisso även nu för vår samtida evolutionsteori. Med sin bok har emellertid McGrath gjort en betydande insats. Boken är väl värd att läsa och köpa, även om man inte håller med om författarens naturliga teologi. Det går ändå att uppskatta och förstå ansatsen.

Fotnoter

1. Richard Dawkins, 'Darwinism Triumphant: Darwinism as a Universal Truth', i Michael Robinson & Lionel Tiger (red.), *Man and Beast Revised*, (Smithsonian Institution Press), 1991), ss. 23-39.

Per Landgren

Fil dr. och gästforskare vid Oxford University

The Tree of Life

The nuns taught us there were two ways through life - the way of nature and the way of grace. You have to choose which one you'll follow. Grace doesn't try to please itself. Accepts being slighted, forgotten, disliked. Accepts insults and injuries. Nature only wants to please itself. Get others to please it too. Likes to lord it over them. To have its own way. It finds reasons to be unhappy when all the world is shining around it. And love is smiling through all things. The nuns taught us that no one who loves the way of grace ever comes to a bad end.

Denne monologen kommer tidlig i filmen *The Tree of Life*, og beskriver konflikten Terrence Malick ønsker å presentere i løpet av de neste to timene. Ordene kommer fru O'Brian, som bor sammen med sin amerikanske middelklassefamilie i Waco, Texas en gang på 50-tallet.

Nådens vei og naturens vei blir eksemplifisert i herr og fru O'Brian, spilt av Jessica Chastain og Brad Pitt. Som i et freudiansk drama er morens kjærlighet til deres tre sønner ubetinget, mens de må gjøre seg fortjent til farens aksept. Faren lever etter en strikt kodeks og krever en høy standard av sine sønner. Han gir dem leksjoner for hvordan de skal lykkes med sine liv i en kynisk verden, og får dem til å sloss mot hverandre for å lære dem karakter. I hans øyne er nådens og morens vei selvutslettende. Samtidig kan man spore en bitterhet over denne verdens tankegang hos herr O'Brian, og karakterens kompleksitet vokser i løpet av filmen. Han er ikke bare en simpel antagonist, han blir et bilde på hele menneskeheten med et underliggende ønske om å velge noe annet enn naturens vei, selv om det ikke er det første instinktet.

Når faren er bortreist på forretningsreise opplever de tre brødrene glade og frie dager med sin tolerante og kjærlige mor. Samtidig er friheten som moren representerer også en frihet til å velge feil, skade andre og gi etter for negative lyster og følelser. Det er under disse forholdene Jack opplever sitt tap av uskyld og begynner å gjøre sine første opprørske handlinger. Sammen med guttene i gaten gjør han hærverk og plager uskyldige dyr, og hans meningsløse vold gir ham ambivalente følelser. Vi er også vitne til en gryende seksualitet og medfølgende forvirring, og når Jack bryter seg inn i huset til en nabokvinne og stjeler undertøyet hennes skammer han seg for første gang for å møte sin mor igjen.

Det hele fortelles fra perspektivet til nå voksne Jack O'Brian (Sean Penn), som har fulgt farens råd og gjort karriere som arkitekt. Desillusjonert formulerer han sin livshistorie som en bønn til Gud, en bønn som inneholder mange store spørsmål. Bryr Gud seg? Følger Han med på hva vi gjør? Følelsen av å være ubetydelig i forhold til de større ting i universet kommer tydelig frem med bibelsitatet som åpner hele filmen, fra Guds tale til Job:

Hvor var du da jeg la jordens grunnvoll? Hvis du har innsikt, så fortell meg om det. Hvem har fastsatt dens mål – det vet du vel? Hvem spente målesnor ut over den? Hvor ble dens sokler senket ned, og hvem la ned dens hjørnestein, mens alle morgenstjerner jublet, og alle Guds sønner ropte av fryd? – Job 38:4-7

Denne følelsen av hvor lite enkeltmennesket er i kontrast til hele skaperverket, forsterkes nå Malick serverer en 20 minutter lang storslått sekvens av hele universets skapelse. Vi får se stjerner bli skapt, galakser ta form og planeter bli til. Jorden blir presentert i all sin majestet med sitt frodige dyreliv i både nålevende og forhistoriske skapninger.

Regissør Terrence Malick er ikke bare kjent for sine visjonære og kompromissløse filmer, hans skye personlighet har gitt ham en mytisk status. Det lille vi vet om mannen, er at han kommer fra en katolsk bakgrunn og studerte til en doktorgrad i filosofi ved Harvard og Oxford. Malick debuterte med *Badlands* i 1973 og fulgte opp med *Days of Heaven* i 1978, begge til stor lovprisning hos filmkritikerne. Etter et mislykket filmprosjekt i 1979 følte Malick at Hollywood hadde korrumpert ham, og han dro til Paris for å undervise. Han skulle ikke lage film igjen på 20 år.

Det eksisterer bare et fåtall bilder og ett eneste intervju av Terrence Malick, men i dette kommer regissøren med ett tankevekkende sitat: *"When people are trying to express what is most important to them, it often comes out in clichés – as though struggling to reach the most personal they can only come up with the most public."* Dessverre passer denne beskrivelsen på mange filmer som prøver å sette ord på menneskers tro. Malicks pretensiøse premiss for *Tree of Life* er å lage en film som drøfter Gud og hans involvering (eller mangel på involvering) i sitt skaperverk. Og resultatet er et kunstverk som klarer å gi seeren innsikt i hvordan regissøren ser på verden.

Naturens vei/nådens vei-dikotomien til Malick treffer noe av det mest sentrale innenfor den kristne virkelighetsforståelsen. I denne verdens tankegang krever hver aksjon en reaksjon, hver overtredelse trenger en gjengjeldelse. Så kommer nåde som en selvoppofrende kjærlighet og snur opp ned på det hele. Den kjente U2-frontfiguren Paul "Bono" Hewson velger å oppsummere det slik:

You see, at the center of all religions is the idea of Karma. You know, what you put out comes back to you: an eye for an eye, a tooth for a tooth, or in physics, in physical laws, every action is met by an equal or an opposite one. It's clear to me that Karma is at the very heart of the universe. I'm absolutely sure of it. And yet, along

comes this idea called Grace to upend all that “as you reap, so you will sow” stuff. Grace defies reason and logic. Love interrupts, if you like, the consequences of your actions, which in my case is very good news indeed.

Terrence Malicks nye mesterverk vil gå inn i historien som et av de kunstverk som makter å skildre nåde på en måte som vil utvide horisonten din.

1. Hva synes du om måten TREE OF LIFE er fortalt på? På hvilke måter er den annerledes enn konvensjonelle filmer?
2. Hvis vi skal forsøke å få filmens fortelling til å passe til klassiske narrative formler (i den grad det er mulig):
 - a. Hvem mener du er filmens hovedperson (protagonist)? Dette kan være flere, eller det kan skifte i løpet av fortellingen.
 - b. Hvilke mål, ønsker og lengsler har hun eller han? Disse kan være bevisste og ubevisste.
 - c. Søker hun/han å oppnå disse målene aktivt, eller er det en passiv prosess?
 - d. Hvilken motstand (antagonistiske krefter) hindrer hun/han i oppnå sine ønsker?
3. Hvilke deler av historien gjorde mest inntrykk på deg? Er det noen elementer av fortellingen du føler var unødvendig for filmen?
4. Hva synes du om bruk av ulike fortellerstemmer? Hva tror du Malick ønsker å oppnå med dette virkemiddelet?
5. Les 1. Korinterbrev 13. Hvordan vil det som står der passe med fru O'Brians utsagn om nåde?
6. Herr O'Brian forteller sine sønner at morens tro på det gode ikke kan lykkes i denne verden. Dette er en ganske menneskelig reaksjon på konseptet nåde. Hvis man uten forbehold blir møtt med godhet og ettergivenhet, er dette noe som kan utnyttes og misbrukes. Dette gjør også Malick et poeng av senere i filmen. Hvilke tanker gjør du deg om nåde?
7. Samtidig; hvordan forholder det at Jack velger å gjøre galt, skade andre og gi etter for negative følelser seg till morens forståelse av nåde?
8. I kristen tankegang, har evangeliet om Jesu nåde den unike kvaliteten at den ikke er et sett med regler og en disiplin som korrigerer menneskers ytre oppførsel. Det er en kjærlighet som kan forandre et menneske innenfra. Når kun moren er hjemme, er sønnene ikke bare fri fra straff, men deres sinn og sjel er tilsynelatende også i frihet. Hva tror du om dette? Vil dette kunne fungere i praksis?

9. Den unge Jack beskylder sin far med "Du elsker meg ikke". Hva tenker du om denne anklagen? Prøv å beskriv forskjellen på morens og farens kjærlighet ovenfor sønnene.

I en scene fra Jacks barndom krever faren at sønnen skal fortelle at han elsker ham, noe Jack gjør av plikt. I voksenalder, i sin bønn til Gud, forteller Jack at "alltid har du kalt på meg" og at han nå har "lært å elske deg".

"Father – always you wrestle inside of me" uttrykker den voksne Jack. Hva tror du han mener med dette?

10. En ting som har blitt diskutert mye blant kristne opp igjennom historien er i hvor stor eller liten grad Gud involverer seg i skaperverket. På den ene siden finnes det mennesker som tror alle hendelser er forutbestemt av Gud til det punkt at det ikke lenger er noen hensikt å be, til den motsatte oppfatning om fremtiden er ukjent, og Gud reagerer på og er åpen for påvirkning av menneskers ord og handlinger for hvordan han skal slutt vinne frem med sin vilje. Dette er store spørsmål med mange ulike svar, men Bibelen forteller oss at Gud skapte mennesket med fri vilje og at vi dermed er i stand til å selv velge opprør eller omvendelse. Allerede i Edens hage velger mennesket vekk Guds plan om paradisiske tilstander, mens Bibelen samtidig er tydelig på at Gud har en klar strategi for å gjenske disse. På hvilke måter tar TREE OF LIFE opp disse problemstillinger?
11. Les 1. Mosebok 3:22 og Åpenbaringen 22:2. Hvorfor tror du Terrence Malick har valgt tittelen THE TREE OF LIFE på filmen?
12. I kristen teologi snakker man ofte om "skyggebilder" som får sin oppfyllelse og virkelighet i Jesus Kristus. Les Johannes 14:6, 4:14 og 6:26-58. Hva tenker du om disse versene?
13. Som sørgende mor spør fru O'Brian "Lord, why? Where were you?," etterfulgt av en spektakulær sekvens av jordens skapelse. Hvilke svar gir dette på morens spørsmål?
14. Hva skjer når faren drar avsted på forretningsreise? Hva kan dette si om nådens og naturens vei?
15. Hva skjer med Jacks forhold til moren i denne sekvensen? Hvorfor?
16. Hva ville du svart til Jacks spørsmål på dette tidspunkt? "What have I started? What have I done?" Hva behøver han, og hva får han?
17. Les Rom 7:15. Hva tenker du om det som står der?
18. Hva tror du filmens siste scene skal forestille? Hva tenker du om dette?

Jan Ingar Grindheim
janingar@biff.no
Mastergradsstudent i medievitenskap